Hea Kodanik

EMSL-i ajakiri kodanikuühiskonnast

nr 3 (58)
sügis
2013

Keerukas mõju

Mis kasu must on?

URVE ESLAS
Postimehe
arvamustoimetaja

Kolmas pill

See oli mitu head aastat tagasi, kui Ühendriikide luurejuht Michael McConnell arutles, kui turvaliseks aitaks maailma – teisisõnu USA-d – muuta kogu netikommunikatsiooni jälgimise alla võtmine. Tähelepanuväärne polnud mitte üksnes idee ise ega see, et nüüd, aastaid hiljem PRISM-i olemasolu meid üllatab, vaid ka see, kuidas jälgimise vajadust argumenteeriti: privaatsus ja turvalisus on vastandid, millest tuleb valida üks, mõlemad koos eksisteerida ei saa. Ja riigi ülesanne on ju kodanike turvalisuse tagamine.

Kasutatud väärdilemma on poliitretooriline võte, mis püüab näidata, et on vaid kaks teineteist välistavat valikut. Mida kõneleja ise pooldab, on õige, teine aga üsna naeruväärne.

Veidi hiljem, 2008. aasta USA presidendivalimiste järel käsitles toonane doktorant Joshua Walker saidil Digital Bits Skeptic parteipoliitika ja väärdilemmade seost. Ta oli otsustanud, et valib tõekspidamiste järgi, mitte "tolle teise tüübi" vastu hääletades. Mida lähemale valimised jõudsid, seda nõutumaks ta jäi. Ameerika poliitiline strateegia, leidis ta, on rajatud väärdilemmadele. Mina olen see, kes ei ole too teine. Sa oled kas meie poolt või meie vastu. Kolmandat võimalust ei ole. Ja kui sa oled meie poolt, siis oled seda kõigis küsimustes.

Ega selle väärdilemma menukusest olekski suuremat midagi, kui retoorilised poognad ja loogiline lombakus jääks keelepruuki, kuhu nad mõeldud. Halvem on, kui sel moel hakatakse nägema ka näiteks erakondade-vabakonna suhet, neid üksteisele välistavalt vastandades.

Suvelõpu põnevaim sisepoliitika-debatt toimus selle üle, mida hakata peale valimistega. Tavalises olukorras oleks ju lihtne: ühed kandideerivad, teised valivad. Kui valik ei meeldi, kandideerivad ise. Aga meil ei ole tavaline olukord.

Ühe tahu olukorra veidrusest tõi välja Alari Rammo loos "Head kodanikud, ärge kandideerige!", mille võiks ümber sõnastada umbes nii: parteipoliitika ei ole muutunud mitte üksnes räpaseks, vaid ka millekski nakkavaks, umbes nagu rõuged. Lähed näppima, on elu lõpuni armid näos.

> **Seega, igat pidi on paha: kandideerid, on halb; ei kandideeri, ikka on halb. Mis siis üle jääb?**

Ja vahet pole, kas tegu on olemasoleva või uue erakonnaga, sest süsteem ise on see, mis külge hakkab.

Teisalt aga – nagu Silver Meikar vastuses Rammole leidis (taas kokku võtvalt ümber sõnastatuna) –, kui uusi poliitilisi jõudusid ei looda ja valimistel ei kandideerita, ei saagi miski muutuda. Võimuerakondadel oleks õigus: neile alternatiivi pole.

Seega, igat pidi on paha: kandideerid, on halb; ei kandideeri, ikka on halb. Mis siis üle jääb?

Isegi kui intuitiivselt mõista, et miski selles arutluskäigus ei klapi, on veale jälile saada keerulisem. Põhjuseks toosama loogiline toestatus. Väärdilemma nõjatub jultunult klassikalisele loogikale, püüdes varastada ka osa selle tõesusest.

Klassikalise loogika üks kolmest alusreeglist – välistatud kolmanda seadus – ütleb: miski kas on või ei ole. Lause on tõene või väär. Kolmas võimalus oleks võimatu ja mõeldamatu.

Kui loogika ka üksnes tollest vastuolust lähtuks, oleks õigete järelduste tegemine küll problemaatiline, kuid lahti poleks vahest ikkagi suurt midagi. Halb on see, et poliitretoorika on tolle kahevalentse lähenemise vabas tõlkes maailmale üle kandnud. Umbes sama lõdva randmega, nagu kunagi eesti kirjakeele alguspäevil väliskirjandust tõlgiti, ligikaudselt ümber jutustades, vahel üht-teist ära jättes või juurde pannes, nagu parajasti rohkem meeldis.

Nii ongi too "kas-see-või-teine" põhimõte üks sageli kasutatavaid poliitretoorika vahendeid. "*America – love it or leave it.*" "*Either you are with us, or you are with the terrorists.*" "*Pro life or pro choice.*" Punane pill või sinine pill. Piibel või põrgu. Näiteid on palju ja vähemalt mõnel neist on ka Eesti poliitretoorikas oma vaste olemas. Erakonnad-vabakond on üks neist.

Loogika on hea asi, aga sellisel lihtsustatud moel pole sel päriseluga just palju pistmist. Poliitretoorikal natukene veel vähem.

Püüdes lihtsustamata läheneda, ei jää kahevalentsest maailmapildist palju järele. "Kas-selle-või-teise" kõrval on sama loogilisena olemas "nii see kui ka teine", "midagi vahepealset" ja "mitte ükski nimetatutest". Võib selguda, et kandideerimine ja samaviisi jätkamine pole sugugi ainsad valikud. Ideed on õhus, midagi on sündimas.

Mul on unistus

Kes meist ei teaks, et kui sünnipäevatordil küünlad ära puhud, võid midagi soovida, aga soov tuleb enda teada hoida, muidu see täide ei lähe. Juhtud nägema langevat tähte – sama lugu.

"Kui vale see on!" mõtlesin Paide arvamusfestivali lapitekkidel istudes, arutelupaikade vahel konnates ning suuremaid või väiksemaid mõttevahetusi jälgides. Oma soovidest tuleb rääkida just võimalikult paljudele, sest ehk unistavad sellest nemadki ja tahavad seda koos sinuga ellu viima hakata. Arvamusfestivaliga juhtus just nii.

Mu jaoks sai Paides teostunu alguse mullu, kui mõtlesime, kuidas minna edasi EMSL-i 1999. aastast peetud kodanikuühiskonna konverentsidega. Tuli Kristi Liiva oma vaimustunud pajatustega Visby platsidel ja hoovides peetavatest aruteludest ning korraga oli selge – just seda me otsinud oleme! Foorum, kus kodanikuühiskond pole enam eraldi teema, vaid loomulik osa kõigist eluvaldkondadest.

Samamoodi "nakatusid" teised. Tuli meedia, tulid erakonnad, eri valdkondade vabaühendused, kümned vabatahtlikud. Kõigil oli ilmselt oma põhjus, aga ka ühine soov festivali ellu viia.

Sellise asja korraldamisega ei saa üksinda hakkama ükski Eesti vabaühendus. Isegi kui ühes organisatsioonis peaks leiduma spetsialiste nii logistika, teavituse kui veel kümnete muude tarvilike tegevuste jaoks, ei suudaks ta üksi luua programmi, kus on võrdselt põnevad küsimused ja head esinejad niihästi hariduse, rahvatervise, ettevõtluse kui veel kõigil muudel teemadel.

Mu järgmine unistus on, et meie vabaühendused paneksid sagedamini kokku oma jõu, teadmised, oskused ja raha, et teha koos suuri ja põnevaid asju.

Jätke ära mõni üritus, mida te hambad ristis korraldada pusite, ikka samadele inimestele, ikka samade teemadega – tulge oma teemade ja inimestega välja, viige nad kokku teistega ja laske teistel kokku saada endaga! Näiteks järgmisel arvamusfestivalil.

URMO KÜBAR

Alari Rammo

Seekord esikaanel: Mirjam Siim

Mirjam Siim õpib Tartu Kõrgemas Kunstikoolis meedia- ja reklaamikunsti. Maalinud ja joonistanud on ta juba lapsest peale, kuueaastasena läks õppima kunstikallakuga kooli. Seejärel on ta end täiendanud erinevates kunstiharidusasutustes, reisinud läbi suure osa Euroopast, otsinud seiklustes inspiratsiooni, valmistanud ja müünud kunsti mitme linna tänavatel.

Oma loomingus meeldib talle segada erinevaid stiile ja mõjutajaid. Läbivateks joonteks on kerge sürreaalsus ja eksperimentaalsus nii tehniliselt kui ka ideeliselt. Sageli on Mirjami tööd kollaažid reaalsusest ja fantaasiast, esiplaanil värvide ning vormide mängulisus. Kevadel avati Tartus tema esimene isikunäitus.

Selle Hea Kodaniku kaanel ning lk 10–11 on pildid seeriast "Joonistatud mees". Tegu on üksiku tegelasega, kes ei suuda sobituda ümbritsevasse ühiskonda. Ta ei samastu päriselt teistega, ei mõista neid, ja ega nemad tedagi mõista. Sellegipoolest tahab ta head ja see südamlikkus peegeldub ka piltide kerge melanhoolia ja soojuse segus.

Leheküljel 8 nähtava töö maalis Mirjam aga spetsiaalselt Hea Kodaniku tarbeks. Aitäh!

Veel Mirjami töid:
www.behance.net/MSarte
www.facebook.com/MirjamS.arte

Sisukord

ARVAMUS ..... lk 2-3
Urve Eslas retoorikast, Urmo Kübar unistusest, Rain Kooli sõna jõust.

LEKSIKA ..... lk 8-9
Urmo Kübar õpetab eristama vabaühenduse tegevusi, tulemusi ja mõju.

KEERUKAS MÕJU ..... lk 10-15
Andrei Liimets jätkab mõju teemal vabaühenduste igapäeva uurimisega.

PUNK FILM KODANIKUÜHISKONNAST ..... lk 16-19
Kolm multitalenti Artur Talvik, Peeter Vihma ning Jaan Tootsen vestlusringis.

ÜHE UNISTUSE ELLUVIIMISE LUGU ..... lk 20-25
Urmo Kübar meenutab arvamusfestivali sündimise valusid ja rõõme.

NÄGU NIME JUURDE ..... lk 26-29
EMSL-i uus juhataja Maris Jõgeva endast, kodanikuühiskonnast ja EMSL-ist.

INTERVJUU DAVID BONBRIGHTIGA ..... lk 30-33
Mari Kodres vestleb vabaühenduse legitiimsusest, läbipaistvusest ja avatusest.

EMSL JA TEMA LIIKMED ..... lk 34-37
Kogukonnapraktika Rakveres, pikemalt Eesti Väitlusseltsist, uudised.

SOOVITUS ..... lk 36-39
Kuidas kasutada kampaanianädalaid tulemuslikult?

KOGEMUS ..... lk 40-41
Kuidas võtta arenguprogrammist maksimum? Martin Noorkõiv vastab.

KOGEMUS ..... lk 42
Kristina Mänd toob välja vabaühenduste peamised arenguprobleemid.

AJALUGU ..... lk 43
10 a tagasi ilmus esimene ja viimane intervjuu peaministriga kodanikuühiskonnast.

Hea Kodanik on Eesti ainus perioodiline kodanikuühiskonna häälekandja, mis ilmub oma eelkäija EMSL-i infolehega 1994. aastast hea ilmaga neli korda aastas ja trükiarv on seekord 4200.

Kõik autorid kirjutavad siin vabatahtlikkuse alusel – tuhat tänu sule- ja pildimeistreile.

Tekstid valisid ja toimetasid
Andrei Liimets | andreiliimets@gmail.com
Urmo Kübar | urmo@ngo.ee
Alari Rammo | alari@ngo.ee

Kujunduse tegi
Karl-Kristjan Nigesen | karl@nigesen.ee

Keele eest hoolitses
Katrin Kern | kkern@ut.ee

Iga sõna eest vastutab
EMSL MTÜ, Telliskivi 60a, 10412 Kalamaja
664 5077 | info@ngo.ee | www.ngo.ee

ISSN 1736-7263

Internetis loetav www.ngo.ee/heakodanik. **Paberil** leiad ajakirja EMSL-i kontorist ja maakondlikest arenduskeskustest. Oma postkasti saab ajakirja **tellida**, kui teatad koguse ja kontaktid heakodanik@ngo.ee. Ajakirja jätkuvalt tasuta ilmumist saab ka **toetada** – www.ngo.ee/toeta.

Hea Kodaniku kirjastamist ja levikut rahastavad **regionaalministri** valitsemisalast Siseministeerium **n**ing Kodanikuühiskonna Sihtkapital.

REGIONAALMINISTRI VALITSEMISALA
SISEMINISTEERIUM
Estonian Ministry of the Interior

KÜSK Kodanikuühiskonna Sihtkapital

Trükitud keskkonnateadlikus trükikojas Ecoprint

KESKKONNAMÄRGISTUS
441 799
Trükitoode

Sõna on tegu

"Meil lobisemise eest palka ei maksta," kõlab üks eestlaste tuntumatest tsitaatidest. Oleme harjunud end ette kujutama mitte seletajate, vaid teoinimestena, kelle jaoks rääkimine on hõbe, vaikimine aga kuld.

Pole siis ime, et arvamustoimetajana töötades kohtan teinekord suhtumist, mille kohaselt arvamine on heal juhul midagi päris töö ja tühikargamise vahepealset, kui mitte tervenisti see viimane. Sõnal "arvamusliider" pole tänapäeva Eestis samuti üheselt positiivne kõla – eriti veebikommentaariumides, kus igaüks ju iseenda arvamusliider, lastakse see teinekord käiku suisa põlastavas tähenduses.

Tuleb muidugi meeles pidada, et arvamusliider on mõistena tegelikult enamjaolt meedia konstruktsioon ning lõviosa neist, kelle nimega see iseloomustus seostatakse, pole seda tiitlit kunagi kanda soovinud ega nimme selle nimel midagi teinud.

Jah, istutatud taime, koristatud prügi või kümnetele inimestele tööd pakkuva ettevõtte rajamise mõju on lihtsam hinnata ning mõõta kui arutelu tulemust. Tõesti, ainuke viis elu paremaks muuta on midagi ära teha. Aga! Ka sõna võib olla tegu, nagu ka sõnatu tegu võib olla arvamusavaldus.

Kui pöörduda tagasi meie folkloori poole, siis leiame paljude vaikimist õilistavate fraaside hulgast ka mõttetera "Üheksa korda mõõda, üks kord lõika". Võib-olla on see algselt tõesti sündinud saunapalkide raiumise või muu sõna otseses mõttes mõõtmist vajava tegevuse käigus, kuid juba ammu on see saanud ka kaudse tähenduse. Ükskõik kas tegemist oli kevadiste külvitööde, sõjaretke või kauba müümisega turul, hindasid meie esivanemad tarkust, mille põhjanaabrid on sõnastanud "Hoolikalt plaanitud on pooleldi tehtud". Ühesõnaga, asjad tuli enne tegutsema asumist hoolega läbi mõelda, läbi arutada ja kui vaja, selgeks vaielda.

Tänapäeva ühiskond on kordi sõnalisem, kui see oli agraar-ajastul, sestap on rohkem ka mõtlemist, arutamist ja vaidlemist. On loomulik, et see teinekord väsitab (nagu palkide tahumine või heinaniitmine ei väsitaks!), kuid siis on lahendus puhkamine, mitte väsimust põhjustavast vajalikust tegevusest hoidumine. Kindlasti ei peaks ühe vaba riigi kodanik arvamist halvustama või kartma – eriti seetõttu, et esindusdemokraatia tingimustes võimu kasutavatele poliitilistele jõududele meeldib sel juhul täita tekkivad tühimikud oma tihti absoluutsusele pretendeerivate seisukohtadega.

Paljud teavad ütlemist "Kurjuse võidutsemiseks pole vaja muud kui seda, et head inimesed midagi ei tee". Nii ongi terve ja tugeva kodanikuühiskonna tunnus, et kodanikel ei ole mitte ainult õigus, vaid ka sisemine vajadus näiteks moraalse vääruse puhul julgelt ja selgelt välja öelda, et nad seda ei aktsepteeri. Olgu tegemist siis vägivalla eri vormide, vaenu, võimu kuritarvitamise või sihiliku hoolimatusega.

Avalikult välja öeldud sõnad mõjutavad suhtumist, suhtumine mõjutab käitumist, käitumine aga koosneb juba suuresti tegudest. Ja ennäe – sõnast saabki tegu!

RAIN KOOLI
Eesti Rahvusringhäälingu
uudisteportaali arvamustoimetaja

Ühisloomes sündiv maakaart

“Ühisloome, mis see on?”, Hea Kodanik nr 2/2013, lk 8–11

LEKSIKA

Ühisloome, mis see on?

Kui mõte varem, siis Rahvakogugu jõudis linnast palju-de kõikkõsse sõna ühisloome. URMO KÜBAR nõtiskleb, millega tegu ja kuidas see ärisektoris sõnastatud mõiste vahakonnaga seondub.

Näiteks üleilmsest ühisloomest on ka maakaart OpenStretMap.org. Nagu vikipeediat saab täiendada igaüks, saab ka OpenStreetMapi uuendada ja kasutada igaüks, kes arvutile ligi pääseb. Ka loomise põhjus on mõneti sarnane – ligipääs olemasolevatele (riikide ja firmade kogutavatele) kaardiandmetele oli ja on senini taskukohane vaid vähestele.

Võib ju väita, et Google või Delfi näitavad tasuta kaarti, aga nad tõesti vaid näitavad kaardipilti ja seda oma piiratud tingimustega ning reklaamiga vürtsitatult. Google võimaldab küll kasutajatel kaarti mõnes piirkonnas uuendada, aga kasutaja loodud andmeid ta tagasi ei anna. Teine oluline erinevus on andmete detailsuses ja uuenduste kiiruses – firmad ega riik ei suuda hoida keskset andmebaasi jalgradade, rattateede ja paljude muude infokogumite kohta, tehes sageli muudatusi mitme aasta tagant. OpenStreetMap uueneb kohalike vabatahtlike abil sisuliselt reaalajas. Tundub koguni, et tõeliselt ajakohast ja detailset maakaarti saabki teha vaid ühisloomes.

OpenStreetMapi üleilmses kogukonnas on tänaseks ligi 1,5 miljonit huvilist, kellest viimase kuu jooksul on teinud kaarditäiendusi umbes 20 000. Eestist on registreerituid tuhatkond, igapäevaseid täiendusi teeb umbes tosin kasutajat. Seda pole palju, teisalt pole palju rohkem uuendajaid ei kommerts- ega riigisektoriski. Kui võrrelda teiste riikidega, siis miljoni elaniku kohta on Eesti kogukond OpenStreetMapi maailma esiviisikus vahetult üliaktiivsete saksakeelsete riikide ja Venemaa kannul.

Organisatoorselt on teadlikult välditud ülalt alla käsuliine ja kontrolle. Inglismaa MTÜ OpenStreetMap Foundation pakub hädavajaliku: servereid andmete ja juhendite jaoks. Kõik muu – kuidas ja mida kaardistada, kes kaardistab jne – kujuneb välja *do-cracy* (ehk otsustab tegija ise) põhimõttel. Igaüks võib kaardi parandamise ette võtta, puuduvad moderaatorid ja tsensorid. Kui keegi kogemata või meelega midagi liigselt muudab, avastavad teised selle pea ja parandavad ära. Seetõttu on suuremaid vandalismiakte üliharva. Kaardi joonistamine on lihtsalt paljudele hea eneseteostusvõimalus. Loodud on ka Eesti oma MTÜ, kes on teinud eestikeelseid juhendeid ja tööriistu aadressil www.maakaart.ee, kuid kaardi uuendajad ei pea olema MTÜ liikmed.

JAAK LAINESTE
Avatud Maakaardi Selts

Kuidas kaasata puuetega inimesi?

“Kaasaks ka venelased?”, Hea Kodanik nr 2/2013, lk 12–15

KAASLUSE

Kaasaks ka venelased?

Kõik me mõtlemi, et Eestis elab eri kultuuritausta inimesi. Samile ka üldiselt ei ütle, et käibi peaks kaasama võõrastel. Samas mõte vestlust kaasamise võisi jätkuti lõkg kaganeis. IVAN LAVRENTJEV jõkuti võimalikku lahendusi.

Hea Ühiskond on lõimitus

Küsimused, millele mõelda, kui kaalud mõnekaasete inimese kaasamist

Eestis on rahvusvähemuste kõrval teisigi, kelle kaasamine nõuab mõningaid teadmisi, eelkõige aga avatust ja soovi näha maailma läbi teise inimese silmade. Puudega inimestel on palju organisatsioone, kust nad saavad omasarnaste seltsis toetust, teadmisi ja kaasakõnelemisvõimaluse. Kõik aga ei pea olema ega tahagi olla kaasatud ainult puuetega inimeste küsimustega tegelevatesse organisatsioonidesse, vaid ka hoopis mittepuudeliste tegemistesse. Ka meie soov on, et puudega inimesed oleks ühiskonda integreeritud.

Millele mõelda, et kaasata puudega inimesi oma organisatsiooni tegemistesse? Eks see olene palju puude liigist ja abivajaduse ulatusest. Liikumispuudega inimese kaasamiseks on esmatähtis füüsiline juurdepääs: kas on olemas kaldtee või lift treppide asemel, kas on invatualett, kas ukseavadest mahub läbi ratastool ning kas toa paigutus võimaldab liikumist. Nägemispuudega inimestele on oluline ruumi valgustus ning kontrastsus sisekujunduses; pimedale, et asjad oleks ruumis alati samadel kohtadel kui siis, kui ta õppis iseseisvalt orienteeruma. Vaegkuuljatele on oluline taustamüra puudumine ruumis ja silmusvõimendi olemasolu. Intellektipuudega inimene vajab aga lihtsat kõnelemist ja lihtsustatud teksti ning mõnikord ka pildimaterjali.

Paljud puuded või erivajadused aga ei torka esmapilgul üldse silma. Diabeetik võib vajada kohta, kus endale teatud aja tagant süst teha, autist vaikset kohta enda mõtetega olemiseks jne.

Puudega inimeste kaasamine ei ole raketiteadus, vaja on mõelda natuke oma harjumuspärase maailma piiridest kaugemale. Kui olete sellega hakkama saanud, võite olla kindlad, et olete saanud väärtusliku kogemuse ning ehk ka üllatute sellest elurõõmust, mida kannavad inimesed, keda me esmapilgul oma “liivakasti” nagu kutsuda ei tahakski.

MONIKA HAUKANÕMM
Eesti Puuetega Inimeste Koda

Vabaühendused ja valimised

Nagu paljudel viimastel valimistel, panevad ka tänavu erinevad vabaühendused kokku platvormid, kus toovad kandidaatidele ja valituks osutuile välja oma nägemuse probleemidest ja lahendustest enda vald- või piirkonnas.

Eesti Noorteühenduste Liit on noortevolikogudele levitamiseks lahti kirjutanud kolm peamist põhimõtet: noorte kaasamise ja nendega arvestamise, aktiivsete noorte toetamise ja mõistmise ning selle, et noortel oleks kodukohas piisavalt eneseteostusvõimalusi. Vaata lähemalt www.enl.ee/et/KOV-platvorm.

Paarkümmend Tallinna asumiseltsi on koondanud jõud algatuse **Linnaidee** taha, mille tulevikuvisiooniks on elanike osalus, tugevad asumiseltsid, ekspertide kaasamine ja palju muud, ehk kokkuvõttes uus linnavalitsusega koostöötamise mudel. Ühe bulla koostamise asemel toimub palju ühisarutelusid, kuna ega vaid ühesuunaliselt koostööd ju ei ehita. Vaata lähemalt www.linnaidee.ee.

Üheksa vabaühendust eesotsas **Terve Eesti Sihtasutusega** koostasid üleskutse alkoholiprobleemide leevendamiseks kohalikul tasandil. Suures osas alaealiste ja noorte kaitseks suunatud ennetusmeetmeid loe www.terve-eesti.ee.

EMSL-is kokkupandud seitsmest soovitusest koosnevas vabaühenduste manifestis kogume seekord kuni valimisteni lisaks häid näiteid ja abistavaid juhiseid, kuidas on vabaühendustel ja omavalitsejatel juba kusagil õnnestunud saavutada omavahel paremat sidet, avatud valitsemist, targemat kaasamist, sotsiaalse ettevõtluse ja avalike teenuste edendamist jpm. Vaata lisa www.ngo.ee/manifest.

Mihkel Maripuu / Scanpix

Tallinnas suvi otsa remonditud Soo tänaval ei jäänud Kalamaja rahvas ootama, millal linnajuhid kiirel valimiseelsel ajal linti läbi lõikama tulevad. Selle asemel avati oma maksuraha eest korda tehtud tänav septembri algul ise: lõigati lint, meenutati olnut, kiideti töö tegijaid. Et kõik oleks nagu päris, hoidis Telliskivi seltsi juhatuse liige Juho Kalberg isegi vihmavarju kolleeg Kaarel Kalviku pea kohal. Lapsed joonistasid kriitidega asfaldile, tänava elanikud tõstsid maja ette lauad ning pakkusid sealt kohvi ja kooki. Nädal hiljem pidasid samas üksteisele kõnesid ka neli linnajuhti.

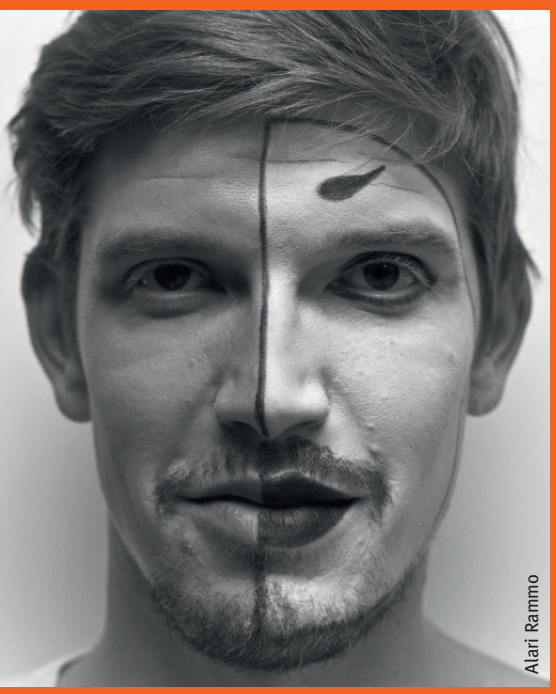
Alari Rammo

Henrik Kalmet MTÜ-st Kinoteater, mille avalikes huvides tegutsemise üle vaidles maksuhaldur esmakordselt Riigikohtuni välja. Teater võitis.

Valitsus tulumaksusoodustuse teemal otsustusvõimetu

EMSL saatis septembris peaministrile kirja küsimusega, millal kavatseb valitsus ükskord vabaühenduste tulumaksusoodustuse korra mõistlikuks muuta. Pool aastat ootavad valitsuse kabinetinõupidamisel arutamist Rahandusministeeriumi analüüs ja ettepanekud, mis põhinevad regionaalminister Siim Kiisleri juba 2012. aasta kevadel saadetud kirjal rahandusministrile, see omakorda 2010. aastast kooskäinud mitteametliku töörühma aruteludel, kus osalesid vabaühendused, ministeeriumid ja maksuhaldur.

EMSL meenutas peaministrile, et tulumaksusoodustuse korraga pole aastaid rahul olnud ükski asjaosaline ning lubadused süsteemi muuta on seisnud valitsuse tööplaanides nii 2007. kui ka 2009. aastal. "Ei ole võimalik mõista ega aktsepteerida olukorda, kus poliitilise otsustamatuse tõttu saavad normiks suvaotsused ja õigusselgusetus ning lahenduste lootmine vaid kohtust," kirjutas EMSL, sest mitteametlikes vestluses on ametnikud ausalt öelnud, et poliitiliselt on tegu tundliku teemaga ja lootused avaliku huvi või heategevuslikkuse mõistete sisustamisel ongi pandud kohtusüsteemile. Paraku on tegu kõige aeglasema ja kulukama viisiga seadust tõlgendada.

Probleeme pole mitte ainult mõistete ehk maksuerandi eesmärkide seadmisega, vaid ka soodustuse enda kuritarvitamisega – enamasti spordi- ja kultuuriühingud annavad aastas miljonite eest stipendiume isikutele, kellele tuleks maksta tavalist töötasu. Väärkasutuse vähendamiseks peab maksuamet paremaks aga soodustust ennast võimalikult vähestele anda.

Projektid mõjusamaks järelaruannetega

Teadaolevalt esimese rahastajana Eestis katsetab Kodanikuühiskonna Sihtkapital (KÜSK) järelaruande küsimisega aasta-paar pärast projekti lõppemist. Ühest küljest tundub ehk paberimajanduse suurendamisena, teisalt aitab aga nii projekti elluviijal kui rahastajalgi paremini hinnata oma tegevuse tegelikku mõju raha huugamapanemise kõrval.

Näiteks tänavu kevadel lõppenud vabatahtlike kaasamissuute tõstmise projektide elluviijad peavad aasta pärast üle vaatama, kuidas püsivabatahtlike koosseis on pärast projekti muutunud nii arvu kui ka kompetentsuse poolest. Lisaks tuleb anda hinnang vabatahtlikega tehtava koostöö sujuvusele, sealhulgas selle muutumisele aasta jooksul, ning veel eesseisvatele ülesannetele. Lühikeses aruandevormis küsitakse ka häid nippe ja edulugusid vabatahtlike kaasamisel või motiveerimisel ning tagasisidet KÜSK-ile selle ja teiste voorude, vormide ja suhtumise kohta.

KÜSK-i programmijuhi Mari-Liis Dolenko (pildil) sõnul on plaanis järelaruandeid hakata küsima kõigis tulevastes taotlusvoorudes, aga alles kaks aastat pärast projekti lõppu, kuna seni mõeldud aasta tundus liiga vara.

Alari Rammo

Tere tulemast ülikooli! Mis edasi?

Tartu linnas on leitud järjekordne hea mõte – kümme vabaühendust on pead ja seljad kokku pannud ning kutsuvad tudengeid ülikooliõpingute kõrval end täiendama noorteorganisatsioonides. Nimelt on vilistlastest 61% kinnitanud vastavas uuringus, et tööl hakkama saamiseks ei piisanud vaid ülikoolitarkusest.

Tudengiorganisatsioonidest saadava kogemuse all ei mõelda mõõkade, õlleklaaside ja ladinakeelsete väljenditega vehkimist, vaid päriselt elu ja töö ning hea kodanik olemise jaoks vajalikku, nagu meeskonnatöö, turundamise, projektide vedamise, avaliku esinemise, ürituste korraldamise jm oskusi.

www.misedasi.ee kodulehele on pakutava koondanud AIESEC, Domus Dorpatensise Akadeemia, Erasmus Student Network, Eesti Roheline Liikumine, Silmaring, Rahvusvahelise Suhete Ring, Tartumaa Noortekogu, Tartu Ülikooli turundusklubi, Tartu Ülikooli üliõpilasesindus ja Ülikooli Kultuuriklubi.

Euroraha aastateks 2014–2020 ei ole veel ära jagatud

Esialgse prognoosi järgi on Eestil aastatel 2014–2020 eurotoetusteks kasutada 5,9 miljardit eurot. Kuigi partnerlusleppe tõukeraha kasutamise eelnõu ja ühtekuuluvusfondide rakenduskava avalik konsulteerimine lõppes enne jaanipäeva, ei tähenda see kaugeltki, et kõik otsused on nüüdseks tehtud ja pole muud kui oodata infot taotluste esitamise tähtaegade kohta. Hoopis vastupidi – ministeeriumides algab kibe töö rahastusprogrammide detailide kujundamisega. Paika on vaja saada, millistele sihtrühmadele keskendudes, millisteks tegevusteks ja milliste tingimustega järgmisel kuuel aastal toetusi võimaldatakse. Arutelude juures on vabaühenduste kaasarääkimine tähtis, sest kes muu oskab seista selle eest, et kokkulepitavates tingimustes ei unustataks vabakonna rolli Eesti arengueesmärkide poole liikumisel ning arvestataks piisavalt vabaühenduste töö eripäradega.

Enne detailidesse laskumist on Rahandusministeeriumil plaanis partnerid korra veel kokku kutsuda ja kontrollida kirjasaanud rakenduskava vettpidavust – kas eesmärkideni jõudmiseks valitud sihtrühmad ja sekkumisviisid on ikka kõige õigemad ja mõjusamad. Töötoad oleksid hea sissejuhatus valdkondlike ministeeriumide kaasamistegevustele, mille tulemusena peavad aasta lõpuks valmima partneritega läbiräägitud ja parima sisuga rahastusmeetmete kavandid. Mida täpselt üks või teine ministeerium kaasamiseks plaanib, nad hästi rääkida ei taha – mõni panustavat avalikele üritustele, teisel olevat silme ees arutelud töögruppides, kolmandal võib-olla hoopis muud. Rahandusministeerium kogub aga kaasamise plaanide kohta infot ja on lubanud peatselt avalikustada kaasamistegevused koos kontaktidega, kelle poole ühe või teise meetme kujunemise küsimustega pöörduda, veebilehel www.struktuurifondid.ee. Samast leiab infot meililistide kohta, millega tasub kaasarääkimise huvi korral liituda.

EMSL katsub hoida silma peal, et kaasamine järgmise perioodi EL-i vahendite plaanimisse oleks tõhus, ning koostöös teiste katusorganisatsioonide ja võrgustikega seista vabaühenduste valdkondadeüleste huvide eest. Selleks plaanitud huvikaitsetegevuste kohta leiab rohkem infot lehelt www.ngo.ee/eurofondid. Mõtete ja küsimustega võib kirjutada Maris Jõgevale (maris@ngo.ee).

Tegevused, tulemused, MÕJU

Olulisim näitaja vabaühenduse kohta ei ole see, kui pikki tööpäevi selle eestvedaja teeb, mitu vahvat trükist aastas üllitatakse või kui väga nende korraldatud üritused osalejatele meeldivad. Kuidas eristada organisatsioonidel omavahel sageli sassi minevaid tegevusi, tulemusi ja mõju, kirjutab **URMO KÜBAR**.

Mirjam Siim

Küsimus, mis kasu mu tegemistest on, kipub olema trikiga. Jättes kõrvale mõned eneseotsingute ja segaduste perioodid, tundub meile ju üldiselt, et teame, miks midagi teeme ning et see on vajalik. Üritades seda aga sõnadesse panna, jääme tihtipeale hätta.

Muidugi, ega alati pruugigi see teiste asi olla. Kuni me ei plaani ette võtta midagi ebaseaduslikku või muul moel sobimatut, oleme ju vabad tegema oma päevadega seda, mida heaks arvame, ja viisil, kuidas meile paremini sobib.

Oluliseks muutub see siis, kui vajame oma tööde juures teiste abi. Tahame, et nad – olgu siis avalik võim, fondid või annetajad – toetaks meid rahaga, võtaks tõsiselt, mõtleks kaasa, tuleks meile tööle või vabatahtlikuks jne. Ent mõelda maksab sellelegi, et küllap tunneme ka ise rohkem rõõmu, kui teeme asju võimalikult suure kasuteguriga.

Nii ongi püsivate muutuste ja kasu ehk mõju küsimus muutunud üheks keskseks vabakonda puudutavatest teemadest. Paljuski on sellele kaasa aidanud sotsiaalse ettevõtluse esiletõus, kus toimitakse äriühingutele omaselt isemajandavalt, ent seades põhieesmärgiks mitte rahalise, vaid ühiskondliku tulu kasvatamise. Vananevas Euroopas on ka selge, et avaliku sektori eelarved ei kasva endise hooga (ja vahel ei kasva üldse), samas kui vabaühendusi, kes neist oma tükki haugata sooviks, tuleb aina juurde.

Nii muutuvad targad rahastajad aina valivamaks ning targad vabaühendused omakorda paremaks oma plaanitava ja loodava mõju hindamisel ja kirjeldamisel. Mainekal Skolli foorumil, kus kohtuvad maailma silmapaistvamad sotsiaalsed ettevõtted, pühendati ühiskondliku mõjule sel aastal juba rohkem töötube kui traditsiooniliselt popile rahastamise teemale. Rahvusvaheliste konverentside ja ingliskeelsete õpikute kõrval koostatakse õppematerjale ja korraldatakse mõju hindamise koolitusi üha enam Eestiski, just sellele teemale keskenduti ka tänavuses vabakonna suvekoolis.

Koolitustest, artiklitest või käsiraamatutest ei maksa siiski loota üht kõigile sobivat mudelit, kuhu vaid oma organisatsiooni andmed sisse panna ja enda mõju teada saada. Teooria ja erinevate näidete abil loovad nad mõtteviisi, ent enda vabaühendusele sobiv konkreetne lahendus tuleb igaühel endal leida. Mõnel juhul seisneb mõju ühiskondliku kulu vähenemises kohe (nt töötute tööleaitamine) või tulevikus (nt HIV-ennetustöö), teisel juhul lisaväärtuse loomisega ühiskondliku tulu suurendamises (nt sotsiaalse kapitali kasvamine).

Põhielemendid on kõigis mudelites siiski samad ning ei ole põhimõttelist vahet, mis valdkonnas organisatsioon tegutseb, kas ta pakub teenust või tegeleb huvikaitsega, on sotsiaalne ettevõte või toetustest sõltuv vabaühendus.

Tegevused on see, mida organisatsioon ette võtab, et oma eesmärgi poole liikuda. Näiteks kui Eesti Inimõiguste Keskus soovib suurendada sallivust erinevate vähemuste suhtes ja parandada nende

olukorda, siis tegevusteks on sel puhul reklaamikampaania "Erinevus rikastab" läbiviimine, konverentside korraldamine, artiklite kirjutamine, ettepanekute koostamine õigusloomeks jne.

Tulemused on see, mis tegevuste tõttu juhtub. Detailsemates skeemides tuuakse enne tulemusi eraldi esile veel väljundid (trükis, üritus vms). Tulemuseks võib olla sinu ettepanekutega arvestava seaduse vastuvõtmine, suurenenud teadlikkus olukorrast, uuringu läbiviimisega selgunud uus info jne.

Mõju on pikaajalisem tulemus ehk see, kuidas elu tänu sinu tööle paremaks on muutunud. Reklaamikampaania tulemusena võib küll korraks suureneda inimeste teadlikkus, ent sellega ei pruugi kaasneda käitumise muutust või siis selle muutuse püsima jäämist. Kampaania "Erinevus rikastab" mõju võiks olla näiteks vähemuste paranenud tööhõive, vähem diskrimineerimisjuhtumeid, õnnelikumad inimesed vms.

Liikudes tegevustest mõjude suunas, väheneb pidevalt sinu roll ning suureneb väliste faktorite ja ettenägematute asjaolude osakaal. Samuti pikeneb aeg, millega tuleb arvestada: tegevused saad ette plaanida kuupäevase täpsusega, tulemused laias laastus samuti, mõju aga avaldub ja kinnistub tihti alles aastate või isegi aastakümnete jooksul. Viimane tähendab ka, et kui organisatsioon tegutseb ainult projektipõhisena, võib ta küll saavutada tulemusi, ent mõjuni ei pruugi jõuda.

Kindlust, et soovitud mõjuni jõutakse, aitab saavutada hästi läbimõeldud muutuste teooria. See on loogiline põhjuse-tagajärje seos, kuidas oma tegevustega saavutatud tulemuste kaudu mõjuni jõutakse. Ühtlasi annab see kätte, mis mõju saavutamist näitab ning milliseid vahendeid organisatsioonil selleks vaja on. Muutuste teooria koostamist ongi mõistlik alustada "tagantpoolt" – pannes kõigepealt paika soovitud eesmärgi ehk mõju ning liikudes siis tagasi, mõeldes samm-sammult läbi, mis tingimustel seda saavutatakse.

Lisalugemist internetist

- Jaan Aps "Kodanikuühenduste ühiskondliku mõju hindamine" (Heateo Sihtasutus, 2012)
- Risto Kaarna ja Anne Jürgenson "Praktiline mudel vabaühenduse ühiskondliku mõju hindamise läbiviimiseks" (Praxis, 2012)

Mis ei ole mõju?

Mullu ilmunud käsiraamatus vabaühenduste ühiskondliku mõju hindamisest toob autor Jaan Aps mitu näidet, kuidas organisatsioonid oma mõju kirjeldades tegelikult (pigem) millestki muust räägivad. Kas tuleb tuttav ette?

	Näide oma mõju ebaõigest või ebapiisavast sõnastamisest	Millele võiks pigem tähelepanu pöörata?
Kirjeldame oma mõju liiga üldiselt	"Seisame vähemate võimalustega laste õiguste eest."	Milliseid probleeme laste õiguste eest seismise abil lahendame? Kuidas oleme konkreetsete laste elusid juba paremaks muutnud?
Samastame igapäevased tegevused mõjuga	"Korraldasime suvise laagri vähemate võimalustega lastele, kelle peredel poleks selleks muidu raha olnud."	Miks tasus korraldada kõigist võimalikest tegevustest lastele just nimelt laager? Kuidas see aitas nende olukorda käegakatsutavalt paremaks muuta?
Samastame hinnangu oma tegevuste kvaliteedile mõjuga	"95% töötutest lapsevanematest märkis neile korraldatud koolituse tagasisideankeedis, et üritus oli neile väga kasulik."	Millise muutuse saavutamiseks töötute lapsevanemate elus neile koolituse korraldasime? Mille järgi oskame hinnata, et kasulik muutus nende eludes aset leiab?
Samastame oma tegevuste väljundi mõjuga	"Avaldasime pedagoogidele mõeldud põhjaliku trükise, milles tutvustatakse võimalusi koolikiusamise märkamiseks ja vähendamiseks."	Kui paljud õpetajad ja millise põhjalikkusega hakkasid selle trükise soovitusi rakendama? Mil määral õnnestus neil oma koolis kiusamist vähendada?
Samastame oma tegevuste tulemused mõjuga	"Ministeerium töötas meie töö tulemusena välja senisest läbimõelduma valdkondliku arengukava, mida on tänaseks hakatud ka ellu viima."	Kui paljude meie sihtrühma liikmete elu on tänu uue arengukava tegevuste rakendamisele paremaks muutunud? Milles see positiivne muutus väljendub?
Samastame tehtud pingutuse mõjuga	"Ma pole viimastel aastatel kordagi puhkust võtnud. Töötan ka nädalavahetustel 10 tundi päevas. Iga sihtrühma liige võib kinnitada, et olen olnud neile alati kättesaadav!"	Mis on nende pingutuste tulemusena sihtrühma liikmete eludes püsivalt paremaks muutunud?
Samastame oma tegevuse sisendi (ressursid) mõjuga	"Sel aastal saime riigilt hoolimata majanduslangusest 10% rohkem sihtfinantseeringut. Ja veelgi olulisem – meiega on liitunud uued säravad vabatahtlikud!"	Kui paljude sihtrühma liikmete elu on tänu suurenenud rahastusele ja vabatahtlike hulgale õnnestunud püsivalt paremaks muuta?
Anname oma mõjule vaid intuitiivse hinnangu	"Ma näen sära nende laste silmades, kellega iga päev koos töötan. Seda juba võltsida ei saa!"	Milline on lastega koos tegutsemise soovitav lõpptulemus? Mille järgi oskan öelda, et olen teinud kõik piisavad tegevused selleni jõudmiseks? Mis edukriteeriumeid lisaks särale laste silmades mul veel on?
Hindame mõju särava(te)st üksikjuhtumi(te)st lähtuvalt	"Reelika oli meie juurde tulles uimastisõltlane kodutu teismeline. Tänaseks on ta sirgunud tubliks nooreks naiseks, õpib ülikoolis ja plaanib elukaaslasega pisiperet."	Kuidas on kõikidel teistel sihtrühma liikmetel läinud? Kui paljud neist saab pärast meie programmis osalemist elus hakkama?
Samastame vajaliku lühiajalise õnnestumise pikaajalise mõjuga	"Enamik uimastisõltlastest, kes meie tugirühma külastavad, tuleb järgmisel korral jälle. Me tõepoolest oskame leida nendega hea isikliku kontakti!"	Kui paljud tugirühma külastavatest sõltlastest on kahe aasta pärast uimastitest täiesti priid?
Nimetame oma töö mõjuna muutusi, mille tegelikult põhjused võivad olla laiemad	"Tänu meie psühholoogilise nõustamiskabineti pingutustele vähenes piirkonnas enne majanduslangust suitsiidide arv."	Mis roll võis olla suitsiidide arvu languses paranenud elatustasemel? Milline osa võis olla teiste sama valdkonna organisatsioonide tegevusel?

Keerukas mõju

Ühiskondliku mõju hindamine on vabaühenduste jaoks nagu oma peegelpildi silmitsemine – aus otsavaatamine tegevusele. Teoorias hea ja vajalik ei pruugi aga praktikas sugugi loodetult ja ladusalt õnnestuda. **ANDREI LIIMETS** uuris vabakondlastelt, kuivõrd oma igapäevatöös mõjust ja selle mõõtmisest mõeldakse.

Ütled vabakondlasele "ühiskondlik mõju" ning küllap näeb suur osa neist seepeale vaimusilmas Jaan Apsi. Just tema kirjutas möödunud aastal veebi jõudnud käsiraamatu vabaühenduste mõju hindamisest, rallis Heateo Sihtasutusega selleteemalisi koolitusi tehes läbi kõigi maakondade ning nõustab mitmeid oma mõjukuse suurendamisest huvitatud organisatsioone.

Millised aga on selle tegevuse enda tulemused – kuivõrd Eesti vabaühendused oma ühiskondlikule mõjule tähelepanu pööravad ja seda mõõdavad?

Aps ei mõtle pikalt: "Väga vähe!"

Tõepoolest, sellegi loo kirjutamisel saan mitmelt organisatsioonilt intervjuusoovile vastuseks napi teate, et neil pole sel teemal midagi öelda. Küsimus, mis kasu me igapäevasest rassimisest on, paistab küll oluline, ent praktikas sellele vastamiseni ei jõuta, ei osata seda teha või siis ei väärtustata võimalikest vastustest saadavat kasu piisavalt.

Aps leiab siin vähemalt kolm põhjust, millest esimesed kaks on kinni inimeste peades. Esiteks harjumuspärane heategevusest mõtlemise viis, et numbritesse surumine röövib hingega tehtavalt rõõmu. Teiseks ajapuudus: iga tund peaks minema abivajajate aitamiseks, mitte tehtu üle mõtisklemiseks.

Kolmas ja kõige lihtsam seletus on mõõtmise keerukus ning – olgem ausad – tõik, et ega seda praegu keegi väga tõsiselt nõua ka.

"Sageli on kõik vabaühenduse seisukohast justkui väga hea," ütleb Aps ja loetleb: missioon-visioon kenasti kirjas, iga-aastased projektirahad laekuvad, ehk tekib ka pisike omatulu. "Hakata seejuures mõtlema oma avalikes huvides saavutatavast mõjust tähendaks siit üht sammu edasi." Küllalt lihtne on rääkida muutusest, kui eesmärgiks on päästa üks väärkoheldud kass või kinkida vajalik ratastool lihasehaigele lapsele. Mida suurem on ambitsioon liikuda üksikult üldisele, seda keerukamaks mõju tuvastamine ja teistele nähtavaks tegemine muutub.

> Probleem on selles, et sageli pannakse võrdusmärk teo enda ja mõju vahele.

Tavapärases heategevuses võib kokku lugeda abivajajatele kogutud asju, hoopis teine asi on aga uurida välja, kas ja millist kasu sellest pikemas perspektiivis on. "Probleem on selles, et sageli pannakse võrdusmärk teo enda ja mõju vahele," ütleb Aps – heategevuslik kaif saadakse kätte juba abivajajale piparkoogi andmisest, kuid tegelikult peaks sinna lisanduma pikem plaan, kuidas heast tahtest sooritatud teost saaks kestev kasu.

Septembri alguses Läänemaal Roostal peetud vabakonna suvekoolis pusib oma organisatsiooni mõju kirjeldada sadakond osalejat ning Apsi sõnad saavad kinnitust – jutt tiirleb peaasjalikult tegude ümber, mida pahaaimamatult mõjuga samastatakse. Avatud on mingi keskus, allkirjastatud lepe, läbi viidud mentorlusprogramm, korraldatud see ja teine üritus. Aga edasi?

Olukord pole siiski lootusetu, kinnitab Aps. Kriitika asemel keskendub ta positiivsetele näidetele. Ühe sellisena toob ta suvekoolis välja Keskkonnaõiguse Keskuse (KÕK), kuus aastat tegutsenud sihtasutuse, mis seadnud oma eesmärgiks, et keskkonna-alased otsused tehtaks Eestis targalt, läbipaistvalt ja avalikkuse osalusel.

KÕK-i mõjuhindamise senist teekonda kirjeldavatel slaididel, mida Aps oma suvekooli ettekandes kasutab, ilutsevad rohked erivärvilised tulbad, numbrid, skeemid, mahakriipsutamised ja juurdekirjutamised. Koos kommentaariga, et nii lihtne see ongi, tekitavad need saalis korraga kohkumuskohina ja naerurõkatuse.

"On see keeruline töö?" küsin, kui mu vastas istub KÕK-i juhatuse täiskoosseis: Kärt Vaarmari ja Siim Vahtrus.

"Jah!" kostavad nad justkui ühest suust.

Vahtrus ei varja oma algset skepsist teema suhtes. "Pikka aega ma ei uskunud

Mirjam Siim

Aivo Kallas / Noored Kooli

Matemaatikaõpetaja Silvia Kuusk on üks näide programmi Noored Kooli panusest Eesti haridusse. Seni mõõtis sihtasutus oma edukust programmi kandideerinute ja kooli tööle asunute arvuga, praegu mõeldakse aga laiemalt läbi, millist muutust meie koolides saavutada soovitakse.

selle teostatavusse. Mulle tundus, et meie mõju hindamine ei ole võimalik. Aga Jaani käsiraamat andis tõuke ning EMSL-i arenguprogramm juba konkreetsema sihi."

"Teadsime, et me tegeleme väga paljuga," jätkab Vaarmari, sõnastades siis kõige tähtsama küsimuse: "Aga kas meie tööl tegelikult mingi mõju ka on?"

Heast teost tõestatava ühiskondliku mõjuni on päris pikk maa. Näiteks selles Hea Kodaniku numbris portreteeritud Eesti Väitlusselts soovib tõsta ühiskondlike arutelude kvaliteeti, nii et neis saaksid otsustavaks tugevaimad argumendid. Nende korraldatud debattidel, koolitustel ja muudel üritustel saab küll nautida sõnaseade ilu ja väidete struktureeritust, ent kui ühel päeval Eestis näiteks valimiste eel demagoogiata hakkama saadaks, kuidas siis hinnata, kas tegu on just selle saavutamisele pühendunud vabaühenduse töö viljaga?

Seltsi muidu väga vilka sõnaseadmisega tegevjuht Margo Loor peab pika mõttepausi. Ehkki ta mõju hindamist üldiselt toetab, on temagi siin skeptiline. Selts kogub oma tegevuse kohta küll kümneid erinevaid andmeid, ent isegi kui neil oleks piiramatud ressursid mõõtmaks, kui palju on arvamuskultuur Eestis viimasel paarikümnel aastal just tänu nende tehtule paranenud, ei annaks seda ilmselt ikkagi päris täpselt hinnata.

Nii loeb Loor selgete indikaatoritega vähemalt sama oluliseks hästi läbimõeldud muutuse teooria, loogilised tegevusmudelid ja tubli osa tunnetust. "Usun, et ideaal pole saavutatav, aga see ei tähenda, et sinnapoole ei peaks pürgima."

Kuidas läheb mõju mõõtmisega sotsiaalsele ettevõtlusele keskendunud vabaühendustel? Tagurpidi Lavkast on kerge ette kujutada helget pilti – oma urbaniseerunud mullis sagivatele linnaelanikele tuuakse otse maalt kätte värske ja tervislik toit. Juba pilk nende pakutavale ajab suud vesistama: kaunilt punetavad tomatid, prisked kodumaised õunad, kõrvitsad, juurikad, selle juurde veel teadmine, et kõik on puhas ja öko. Taotletav mõju linlaste teadlikkusele toidu päritolust kuulub aga raskemini mõõdetavate nähtuste sekka.

Tegevjuht Riinu Lepa nendibki, et oma mõju mõõtmisega nad süsteemselt ei tegele, aga ettevõttel on siiski lihtsam kui mõnel muul vabaühendusel. Mõju demonstreerib juba käivegi: müüdud ta-

lukaupade koguse võrra on lavka vältinud teiselt poolt maakera toodud toidukraami.

Pikemas perspektiivis siiski keegi niisama lihtsalt oma mõju mõõtmisest ei pääse. Kasvab nii ühenduste endi kui ka rahastajate teadlikkus, miks on mõju oluline ja kuidas seda mõõta. Aina enam tahetakse näha, et antud raha toel mitte lihtsalt ei tegeleta probleemide lahendamisega, vaid et probleemid ka lahendatakse. Mida rohkem tuleb juurde neid, kes oma võimekust veenvalt demonstreerida suudavad, seda keerulisemaks läheb teistel.

Eesti vabaühendustel on Apsi sõnul hästi paigas see, mida teha soovitakse, ja ka tulemus, milleni lõpuks jõuda tahetakse. Nõrgaks jääb aga nendevaheline seos – läbimõeldud sammud, tegevuste vajalikkus ja piisavus. Samuti rõhutab Aps koostöövajadust ja avatust teineteiselt õppimisele.

Üks võimalus selleks on koguda tarkust välismaisest kogemusest. Näiteks Väitlusselts ei püüa ise ratast leiutada, vaid toetub oma lähenemises poolesaja aasta jooksul läbiviidud üleilmsetele uuringutele. Nendega on tõestatud, mida kooli või ülikooli ajal väitlusega tegelemine noorele inimesele annab, mida väitlustrennides kasutatavad meetodid täpselt teevad – näiteks kuidas arenevad sallivus ja esinemisoskus.

Pead maksab kokku panna ka sarnaste tegijatega Eestis. Aps peab võimalikuks ja kiiduväärseks sihiks koguni seda, et mitu organisatsiooni seaksid endile koos ühise mõjueesmärgi. See aitaks igaühel oma tegevusi täpsustada ja teineteise kordamist vältida.

Ka Keskkonnaõiguse Keskuse nõustamisel tuli arengukava jõuliselt rappida, mistõttu toovad juhatuse liikmed välja, et senise protsessi suurimaks väärtuseks on mõjusihtide fookustamine. “Paljust pidi loobuma,” tõdevad nad, kirjeldades keerulist valikuprotsessi, mille järel paljudest esmapilgul olulistest sihtidest jäi lõpuks lauale vaid neli. Püüti valida nii, et teiste keskkonnateemadega tegelejate tööd ei dubleeritaks.

“Mingil hetkel tekkis ahhaa-moment, et mõju ei piirdu ju sellega, et ametnik mõtles meiega kaasa,” lisab Vahtrus. “Vaja on, et ta ka oma käitumist muudaks.” Plaani otsustati jätta vaid see, millesse süveneda jõutakse ja millest tõepoolest enim kasu võiks sündida.

Jaan Aps rõhutab, et mõju mõõtmine oma näilises keerukuses ei peaks olema midagi, mis vabaühenduste juhtidel meele kurvaks teeb. Pigem on see ikka rõõmus töö, mis aitab organisatsioonil areneda. Ja oodataval mõjul koos sellega.

Võtame näiteks Noored Kooli, kes tuli kuus aastat tagasi Eesti haridusse eesmärgiga tuua võimekaid noori ülikoolilõpetajaid kooli õpetajaks. Selle saavutamist sai algusaastatel mõõta kandideerijate, tööle asunute ja tööle jäänute arvuga. Praegu vaadatakse aga oma ühiskondliku mõju mudelit üle ja analüüsitakse, millist muutust pikemas perspektiivis näha soovitakse. Pea aasta jooksul on loodud ülevaade Eesti haridusvaldkonna juurprobleemidest, lähtudes nii uuringutest kui ka intervjuudest koolijuhtide, õpetajate ja õpilastega.

> Mida rohkem tuleb juurde neid, kes oma suutlikkust veenvalt demonstreerivad, seda keerulisemaks läheb teistel.

Silmapaistev eeskuju läbimõeldud tegutsemise ja mõju puudutava mõtlemise seisukohast on SOS Lasteküla. Paigas on 2020. aastani kavandatud strateegia kolme peamise mõju-eesmärgiga, mille täitmist analüüsitakse iga kvartali järel. Iga eesmärgiga on omakorda seotud selged indikaatorid, millest lastekülad lähtuvad. Tagasiside regulaarse kogumise olulisust tõestas kasvõi seegi, kui hiljutisest küsitlusest selgus, et paljude kohalike omavalitsuste teada pole SOS Lastekülades vabu kohti või siis tuleb nende eest eraldi maksta. Seepeale ettevõetud selgitusseminarid on aidanud koostööd parandada ning kõrvaldanud ühe takistuse mõjukuse teelt.

Oma ettekande vabakonna suvekoolis ehitab Jaan Aps 1955. aastal USA-s Montgomerys mustanahaliste bussiboikoti käivitanud Rosa Parksi loole. Väga oluliseks osaks mõjude hindamisest peab ta nende kommunikeerimist. Konkreetsed lood saavutatud muutustest aitavad oma töö tulemusi edasi anda ka neile inimestele, kes oludega vahetult kursis olemata ei pruugi osata numbrite taha näha.

“Eestis on kindlasti vabaühendusi, kellel on mõju täiesti olemas, aga kes lihtsalt ei oska sellest rääkida,” märgib Aps.

Tema veebipäevikus storiesforimpact.com on ses vallas eriti kiita saanud ja lausa kodanikuühiskonna superstaariks ristitud Varjupaikade MTÜ, kes lisaks veenvalt esitatud arvudele jutustab oma neljajalgsete hoolealuste saatust elavate, kirjanduslikult rikaste lugudena (loe ja õpi www.varjupaik.ee menüüst “Paku kodu” > “Unustamatud lood”).

Siingi paistab silma ka SOS Lasteküla.

Mihkel Maripuu / Postimees

Keila SOS Lasteküla sünnipäeval valmistatud rekordpikka küpsisetorti mõõta on lihtsam kui lastekülade ühiskondlikku mõju. SOS Lastekülade Ühing saab hakkama aga ka viimasega.

Enam kui 9000 fänniga Facebooki-lehte uuendatakse iga päev, sidudes informatsiooni alati konkreetsete juhtumitega, illustreerides infot piltide ja selgete statistiliste andmetega.

Apsi ampluaa ei piirdu siiski lugude vestmise õpetamisega. Sama oluliseks peab ta tööd statistiliste andmete ja nende esitamisega. "Tänases seisus tasub tunnustada ka neid ühendusi, kes väga selgelt ja omavahel seostatult kommunikeerivad oma tegevusi, väljundeid ja tulemusi. Isegi kui nad pole veel mõju hindamiseni jõudnud, on see sellel teel hädavajalik samm. Kui väljundid ja tulemused pole kirja pandud ning ühiskondliku vajadusega seostatud, pole võimalik ka mõju hinnata."

Oma unistustes näeb Aps päeva, kus peamised vabaühenduste mõjunäitajad on standardiseeritud ning avalikes huvides tegutsevate organisatsioonide info on lihtsalt, selgelt ja võrreldavalt kättesaadav.

Ka SOS Lasteküla juht Margus Oro on veendunud standardiseerimise vajalikkuses. "Numbrid ja head konkreetsed selgitused räägivad alati enda eest. Samas peaksid standardid olema lihtsad ning nende täitmiseks ei tohiks kulutada rohkem aega kui põhitegevusele."

Noored Kooli tegevjuht Kristi Klaasmägi jääb seevastu vaoshoitumaks – standardiseerimine aitaks küll neid, kel on raskusi oma mõju kommunikeerimisega, aga pikemas perspektiivis oleks sel oht muutuda tühjaks paberimäärimiseks.

Kui lihtlabaselt see ka ei kõla, kõiksuguste eneseanalüüside probleemiks on ressursside nappus. Ainuüksi oma ettevõtmiste rahastamise tarbeks täidetavaid aruandeid on maa ja ilm, kust siis veel leida aega ja motivatsiooni mõju hindamisega tegeleda?

Nii Aps kui ka mitu vabaühenduste liidrit arvavad, et jäme ots on siin esmajoones rahastajate käes. Just nemad peaksid seisma hea selle eest, et toetusvoorud oleksid üles ehitatud pikemale vaatele, ja aitama sellega tagada ettevõtmiste mõju kestvuse. Sarnaselt vabaühendustega võiksid ka rahastajad Apsi meelest läbi mõelda oma muutuse teooria või loogilise tegevusmudeli, mille põhjalt koostööpartnereid ja rahastatavaid projekte üldse valida.

Kodanikuühiskonna Sihtkapitali taotlusvormides on käesolevast aastast tõepoolest eraldi soov saada järelaruandeid ka kahe aasta jooksul pärast projekti möödumist, et analüüsida, milline oli mõju ühiskonnas ja milline ühenduse enda tegevusvõimekusele.

Juhataja Agu Laius jagab Apsi soovi, et vabaühendused oleksid tugevamad oma tulemuste kommunikatsioonis – et

Jutusta oma lugu pildiga

"Vana tõdemus "Üks pilt ütleb rohkem kui tuhat sõna" peab seda kindlamalt paika, mida rohkem kolib infovahetus sotsiaalmeediasse," leiab Hille Hinsberg Poliitikauuringute Keskusest Praxis.

"Kas sa suudad oma ühenduse loodava ühiskondliku mõju mahutada 140 tähemärgi sisse, nagu Twitteris vaja? Ilmselt mitte. Kas keegi loeb Facebookis pikki kirjatükke ühiskonna valupunktidest? Ei. Kuid pilte ja videoid jagatakse meeleldi. Nendes kanalites on palju inimesi, kes võiksid anda su kampaaniale allkirja, teha annetuse või tulla vabatahtlikuks."

Palusime Hillel tuua välja oma mõju virtuaalsetel veergudel ilmekalt kommunikeerivaid algatusi.

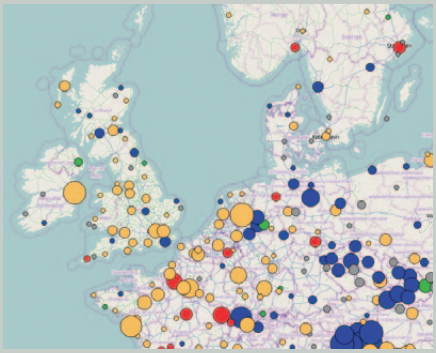

letsdoitworld.org

Kodulehel on tervet maailma kattev prügikaart, mis näitab kätte kohad, mis praeguseks ühiste jõududega puhtamaks tehtud. Oma mõtte kohale viimine õnnestub paremini, kui olla täpne, teha lühidalt ja kasutada kujundeid. Veenvamalt esitatud sõnumid loovad eelduse olla mõjusam ja usaldusväärsem. Selleks pole vaja mitte loobuda üldse igasugustest pikematest tekstidest, vaid aidata lugejal nendest paremini aru saada. Nii keelekujundid kui ka fotod-pildid ja joonised-skeemid on head vahendid, millega kuivastki infost saab elavama sõnumi. Mida me vaatame ajalehest esimesena? Pilte ja nende allkirju. Kui tegu on arvudega, siis tahame näha "pirukagraafikuid", tulpasid ja euromärke, mis aitavad meil numbritega väljendatud argumente paremini hoomata.

terve-eesti.ee/alkohol/joome-poole-vahem

Kampaania "Joome poole vähem" on nähtavasti suunatud kõrgelt haritud ja sotsiaalselt tundlikule inimesele, kelle tavapärane lektüür sisaldab Sirpi, Postimehe vahelehte Arvamus ja Kultuur ning Praxise analüüse. Sellise mulje jätab avaleht, kus kirjas: ""Joome poole vähem!" sai avalöögi 2013. aasta juunis eesmärgiga vähendada alkoholi liigtarbimisest tingitud kahjusid ning viia aastaks 2018 Eestis alkoholi tarvitamine praeguselt 10,6 liitrilt püsivalt alla kuue liitri elaniku kohta." Veebilehel asub pilt, mis kujutab inimese aju ehitust ja kirjeldab alkoholi mõju nii: "Alkohol mõjutab esimesena ajukoore

näiteks ajakirjanikele vastates suudetaks minuti-kahega keerutamata näidata oma ühenduse tegevusi ja mõju. Seejuures paneb ta suuri ootusi sotsiaalsetele ettevõtetele, kes tegelevad mõjude hindamisega põhjalikumalt. Et see kerge pole, teab Laius omast käest – mullu tegi fond katse mõõta oma toetustegevuste mõju. Mõju on, saadi teada, kuid kuna muutused tulevad nii paljude tegurite koosmõjus, siis konkreetselt KÜSK-i osa selles pole veel võimalik välja tuua.

Nii ei rutta Avatud Eesti Fondi juhataja Mall Hellam maha kandma ka intuitsiooni. Partnerite ja uute algatuste mõjukuse hindamisel lähtutaksegi eelkõige fondi enda väärtustest, pöörates tähelepanu uuendusmeelsusele, värskele lähenemisele, heale kommunikatsioonile, toimivale meeskonnale ja pädevale juhile. Ühiskondliku mõju tagamiseks on olulisteks märksõnadeks koostöö ja pidev suhtlus.

"Oluline on mõista, et ka kümned imeliseks peetud indikaatorid ja kirja pandud sõnaosavus ei aita algatuste tegelikku mõju päriselt defineerida," sõnab Hellam. "Seega peame oluliseks otsest tagasisidet osavõtjatelt ja tegijatelt, jälgime meediat ja kuulame partnereid. Sageli ei aita seegi – enamiku ettevõtmiste tegelik mõju avaldub alles aastatega."

Kui kõrvutada intervjuudes kohatud erinevaid arvamusi mõjuhindamisest, on selge, et Jaan Apsi ja teiste mõjuentusiastide tegevus jääb mõneks ajaks vabaühenduste mõtteviisi polariseerima. Ühelt poolt äraolev suhtumine või põhjendatud kõhklused, teisalt rahulolek oma tegevuse parema korraldatusega.

Aps ise seab lähema aja eesmärgiks, et vabaühendused mõjust ühtmoodi aru saaksid ja seda mõju ka ühtlasema tasemega edasi andma õpiksid. Vabaühendusi julgustab ta mõjusid puudutava osas õppima teineteiselt ja mujalt, sealhulgas näiteks headelt ärietevõtetelt. Aga loojutustajana armastab ta originaalsust ja loovust ning pajatab lõpetuseks loo sümfoonikutest, kes hakkasid oma mõju mõõtma selle kaudu, mitu sekundit aplaus täpselt kestis.

"Kas te ei kartnud, et äkki avastate, et teil ei olegi mõju?" pärin KÕK-i juhatuselt.

Kärt Vaarmari ei varja, et kõhklus oli. "Eks esimese asjana tuleb küsida, mis juhtuks sihtgrupiga, kui sind ei oleks. Ja mõjuga tegelemine on kestev protsess. Ausus enda vastu on läbivalt kõige olulisem."

Ta kinnitab, et oma mõjude põhjalik läbimõtlemine on küll aeganõudev ja kohati väga keeruline töö, ent kokkuvõttes siiski positiivne kogemus: "Alustada on raske. Aga kui oled pihta hakanud, siis juba lõpuni minna on oluliselt kergem."

eesmist osa ehk prefrontaalset korteksit". Tunnistan, et selline fakt jätab emotsioonid (ning seega ka empaatia konkreetse probleemi suhtes) tagaplaanile, kuid kampaania eesmärk on selge: vähem ärajoodud alkoholi = vähem joomisest põhjustatud surmasid. Seda seost ja oodatavat mõju, mida kampaania taotleb, saaks esitada ka piltidena. Usun, et praeguseks on järele proovitud, millised sotsiaalkampaaniad toimivad paremini ja millist reklaamikeelt on sobilik kasutada. Pigem olgu see vaimukas kui šokeeriv.

www.varjupaik.ee

Varjupaikade MTÜ teab, et inimestel on nõrkus nummide karvaste olevuste vastu. Seepärast leiab kodulehelt kiisude ja kutsude pilte, mis kutsuvad ühenduse tegevusega lähemalt tutvuma. Lisaks emotsioonile on kodulehel väga lahedalt esitatud ka ühenduse tegevuse tulemused. Rubriigist "Loomade statistika" leiab kenasti kujundatud infograafika puust ja punaseks tehtud arvudega, kui mitu looma leidis aasta jooksul tee varjupaigast tagasi koju või sai kokku uue perega.

www.linnaidee.ee

Kui loomade kaitse vastu tunnevad huvi väga paljud inimesed, siis linnaplaneerimine pole iseenesest just valdkond, mis masse ligi tõmbaks. Linnaidee projekt püüab olla arusaadav ja lähedane inimesele, kellele lähevad korda tema ümbruses, avalikus linnaruumis toimuvad muutused. Soovitud muutuste arutamiseks on korraldatud üritusi, mille kohta on kodulehele kogutud pildigalerii. Lisaks on veebilehel kaardile pandud tegutsevad asumiseltsid. Selline pilt annab seltside levikust Tallinnas hoobilt parema ülevaate kui pikk nimekiri.

www.meieraha.eu

Ka riigieelarve pole kuigi atraktiivne asi, mida paljud tahaksid lähemalt uurida. Meieraha.eu tegemiseks võtsime ette hulganisti Exceli tabeleid ning üle 400 lehekülje seletuskirja. Eesmärgiks teha eelarvest pilt, mis ütleks rohkem kui tuhat numbrit. Ütleks seda, kust raha tuleb (tulude pool) ja kuhu raha läheb (kulude pool). Veebis saab pildina esitatud info teha ka interaktiivseks ja sellega mängida. Eelarve veebivisuaalis saab teha valikuid, liigutada skaalasid, sisestada enda kohta käivaid numbreid ning näha oma maksude eest saadavaid hüvesid. Ise läbikatsetamine on kõige parem viis, kuidas sõnum kohale jõuab.

Punk film kodaniku-ühiskonnast

Filmimees **ARTUR TALVIK** ja sotsioloog **PEETER VIHMA** kutsusid Hea Kodaniku Juminda poolsaarele, kus neil on parasjagu käsil uue Eesti kodanikuühiskonnast rääkiva filmi monteerimine. Vestlusega liitus paljukiidetud "Uue Maailma" autor **JAAN TOOTSEN**. Küsimustega torkis ja üles tähendas Andrei Liimets.

Ühel juba enam kui aastatagusel päeval saabus Artur Talvikule kiri Pühajärvelt, kus kohalik kogukond pidas parajasti lahingut sealse kooli sulgemise vastu. Kodanikuaktivistist filmiprodutsendile ja -lavastajale saadetud sõnum oli lihtne: tulge tehke dokumentaalfilm, aidake toimuv avalikuks teha. Olude kokkulangemise tõttu otsis "Uuest Maailmast" inspireeritud Talvik koos Tallinna Ülikoolis kodanikuühiskonna loengut pidanud Peeter Vihmaga just selgemat vormi projektile, mis räägiks nii-öelda võitlevast kodanikuühiskonnast. Pühajärve protestidele järgnesid üksteise järel ACTA-meeleavaldused, Reformierakonna rahastamisskandaal ja Tuhala nõiakaevu kohtuasi.

Tänaseks on tootmise lõppfaasis sellest kõigest kõnelev dokumentaal pealkirjaga "Okupeeri oma müür", mis käsitleb kodanikuühiskonna sündi, põrkumist nii süsteemi kui ka iseendaga ja raskusi kohatud takistustest ülesaamisel.

Tõnis Tootsen

Filmist

Andrei: Jaan on kirjeldanud oma filmi seiklusdraama ja armastusloona. Kas teie film tuleb märul?

Artur: Meil on pigem punk film, jah. Me üldse ei oodanud seda, aga ühel hetkel panime J.M.K.E. lood taustale ja siis saime aru, et meie film on punk film!

Peeter: Enne mõtlesime, et tuleb poliitfilosoofiline uurimus. Et sina, Jaan, tegid sellise kultuurilise uurimuse, meil on poliitiline järelkaja.

Andrei: Kas pungile kohaselt paljud inimesed solvuvad?

Artur: Me väldime isiklikku elu!

Peeter: Selle me tegime alguses selgeks. Me räägime, kuidas kodanikuühiskond jookseb vastu müüri. Mõnes kohas vilksatavad võimu esindajad, aga see pole nii, et tema on paha, tema on hea.

Artur: Me kindlasti ei tõmba kellelegi vett peale, aga me näitame, kuidas tekib süsteem, mille vastu on raske minna. Meie kangelased võitlevad süsteemiga.

Peeter: Hea eeskuju on Oscari võitnud Wall Streeti teemaline film "Inside Job". Seal on isiklikult vastutavad inimesed, kellele esitatakse väga ebameeldivaid küsimusi. Aga kas see film solvab kedagi? Kindlasti mitte. Ta räägib sellest, millest muul moel on raske rääkida.

Artur: Mul on olnud filmitegemise juures printsiip, et kangelast peab austama. Ei saa teha filmi, kui teda ei armasta. On tüüpe, kes küüniliselt lendavad peale ka oma kangelasele, aga mina sellist filmi teha ei suudaks.

Andrei: Dokumentaal peaks justkui olema objektiivne...

Artur: See on täielik *bullshit*! Me oleme küll need sündmused reaalsest elust üles voolinud, aga see, kuidas me nad kokku paneme, on ikkagi subjektiivne. Olgem ausad, filmi dramaturgia seisukohast me rikume ka ajatelge. See ei saa olla objektiivne.

Peeter: Aga see ei tähenda, et me ei peaks võtma vastutust. Ükskõik milline mõju filmil on, mingi mõju tal on, ja meie peame selle eest vastutama.

Artur: See on meie objektiivsus, mis suures plaanis on subjektiivsus. Meie püüame oma kangelaste suhtes objektiivsed olla, aga film on ikkagi subjektiivne.

Jaan: Mis seis Pühajärvel praegu on?

Artur: Seal me jälgisime kohaliku kooli lugu: kuidas sinna ümber tekib kogukond ja mis sellest kogukonnast edasi saab, kas ta jääb kokku või vajub laiali. Pühajärve loos on üks murdeline teema, millest peaks rohkem rääkima. Nimelt see kohtuasi, mida Allar Jõks ja Carri Ginter vedasid. Sealset kohtuotsust peaks rohkem levitama. See ütleb, et olulisi otsuseid ei saa teha ilma kodanikke kaasamata ja see kaasamine ei saa olla näiline. See on raju! See on kodanikuühiskonna jaoks väga jõuline alus, mille pealt edasi minna. Pöördeline moment.

Kodanikuühiskonnast

Andrei: Ühes kirjas ütles Artur, et film on kodanikuühiskonnast või õigemini selle vähesusest. Mida sa selle vähesusega silmas pead?

Artur Talvik

Artur: Ennekõike kodanikujulguse vähesust. Ja suhtluse vähesust. Kui nõuka-ajal kogu küla suhtles, siis individualismi tulekuga tõmbusid kõik oma karpi ja kaotasid igasuguse sideme, kuigi vahepeal olid tekkinud mobiilid ja meilid. See suhtlus on nüüd mingil tasandil tekkinud, aga ei ole julgust minna ja öelda, et vot meie kogukond tahaks sellist asja ja me leiame ühiselt, et see on väga õige. Võib-olla see on kogu inimühiskonna probleem, võib-olla meie ajaloolise tausta probleem, et oodatakse kusagilt ülevalt suuniseid ja siis vingutakse ja virisetakse, et need on jube lollid, aga minnakse neid täitma. Selle asemel et öelda: vabandust, see on loll seadus, teeme selle ümber nii, et kõigil oleks hea, mitte ainult näiteks mingil viinavabrikandil või kellelgi sellisel, kes sellest otsest kasu saab. Aga seda ei tehta. Ja kui tehakse, siis see *power* on väike. Need on üksikud tegijad ja üksikute tegijatega ei saa asju muuta, sul peab olema kogukond taga. Ja seda kogukonda ilma suhtluseta ei tule.

Jaan: Minult küsis üks Tšehhi ajakirjanik, et milline on minu panus kodanikuühiskonda. Ja need on kõige lihtsamad asjad. Näiteks esimene *slogan*, millega Uus Maailm välja tuli: ütle naabrile tere. See oli vist Gandhi, kes ütles kunagi, et inimene kõnnib elu jooksul ära sama pika maa, kui on Maa pealt Kuuni, aga ta ei vaevu minema nii kaugele, et öelda naabrile tere.

Peeter: Võimulolijatele see olukord väga sobib, sest despoodil on ükskõik, kui rahvas teda ei armasta, põhiline, et nad üksteist ei armasta.

Artur: ACTA-demonstratsioon oli kaasaegse kodanikuühiskonna sünnimoment. Mõned tuntud poliitikud tõmbasid mulle selle jutu järel kohe vee peale ja ütlesid: meil on ammu kodanikuühiskond, me ju anname neile raha. Ehk siis nende mõistes ongi kodanikuühiskond see, et meil on palju MTÜ-sid. Kusjuures enamik neist on tehtud, et kuskilt eurofondist raha saada, mitte et ühendada kogukonna mõtlemist. Täna on selline arusaamine, et on valitsev sektor, on majandussektor ja on kolmas sektor. Sellel on juba väike alatoon, umbes nagu kolmas maailm, kes ei saa omadega hakkama – selline üleolev suhtumine. Mittetulundusühing on ka debiilne nimetus – see on nagu seltskond, kes teeb midagi, millest pole mingit tulu. Tulutu tegevus.

> Despoodil on ükskõik, kui rahvas teda ei armasta. Põhiline, et nad üksteist ei armastaks.

Peeter: Kodanikuühenduse nimetus jätab ükskõik mis pidi soovida. Kodanikuühiskond on nagu indiviidi huvidest lähtuv, aga kui panna mitmuses kodanikeühiskond, siis tähendus juba muutub. Isegi vabaühendus – kas äriühingusse astutakse sundkorras?

Artur: Mulle meeldib mängida sellega, et erakond on mingi selline asi, mis tegeleb eraasjadega, aga kogukond tegeleb kogumit ühendavate asjadega. Kogukonna sõna mulle meeldib, see on oluline termin.

Andrei: Kas see kõik ei ole semantikasse kinni jäämine?

Artur: Semantikas on alati suhtumine. Selline suhtumine on ka valitsejatel.

Peeter: Filmis me ju küsime mõnes kohas, et võibolla me tekitame tühjast tüli. Võibolla kõik on okei. MTÜ-sid on palju ja tegelevad, millega jaksavad, ja küll nad tegelevad paremini ja lõppude lõpuks oleme vaba riik ja kõik on okei. Aga isegi kui väga zen inimene olla, siis ikkagi, kõik ei ole ju okei. Võibolla ei ole nii palju põhjust viriseda kui Venemaal või Tuneesias, aga kodanikuühiskonna arenemiseks on ruumi maa ja ilm.

Riigist ja kodanikest

Jaan: Uue Maailma puhul mingil hetkel ametkonnad tabasid ära, et on äge olla kodanikuühiskonna toetaja. Kui seitse aastat tagasi tänavafestivaliga alustati, tundus kusagil transpordiametis ilmvõimatu, et liiklus kinni pandaks – kuigi nad ütlesid just, et vastupidi, me avame liikluse. Mõned aastad hiljem räägiti juba, et see on lahe asi ja ametnikud läksid ka kaasa – millegagi. Ja nüüd ma siis festivali korraldaja Madle Lippuse käest küsisin, et kuidas on praegu seisud nende pendeldamistega ametnike vahel, ja ta ütles, et mitte midagi ei ole muutunud. On palju teemasid, milles miski ei ole viie aasta jooksul liikunud.

Peeter: Ja viis aastat on periood, kus inimene saavutab järjepideva tööga päris hea taseme.

Jaan: Jah, ja Uue Maailma inimesed on ju tänaseks päevaks juba peaaegu professionaalsed, aga ikka jooksevad vastu seina. Mis siis veel teistel teha, kel pole nii palju teadmisi ja kogemusi.

Peeter: Ideaalne olukord oleks see, et poliitik või ametnik võtab ühendust kodanikeühendustega ja ütleb, et kuulge, meil on siin sellised mõtted, äkki saaks kokku ja arutaks.

Artur: Me hakkasime siin külaplatsi tegema. Siis üks naabritest ütles, et talle ei meeldi, et sinna tuleb spordiplats, kus hakatakse palli prõmmima. Ta saatis kaebekirja ja vald muutis totaalselt suhtumist – hakkas meid peedistama, panema erakordseid nõudmisi, nõudma lisapabereid. Mina vihastasin, andsin raha tagasi ja ütlesin, et kui te ei taha, et ma siin vabast ajast teen, korraldan eurorahasid ja korrastan vaba ruumi, mis on teie

Peeter Vihma

töö, siis sõitke seenele. Aga nad ise ei tee. Neile muutus mingi asi korraks tülikaks ja see on koht, kus nad peaksid astuma kogukonna selja taha, aga nemad astusid indiviidi selja taha ja hakkasid kogukonda peedistama. Mõtlemine on endiselt selline, et ühist ruumi kujundavad nemad, mitte kogukonnad.

Peeter: Meil Linnaidees on tekkinud selge arusaamine, et linnaselts võiks esitada linnale arve iga kord, kui linn on mingi jama kokku keeranud või mingi planeeringuga välja tulnud, mida nad ei vaevunud inimestega kooskõlastama. Siis on jälle vaja inimesed kokku kutsuda, arutada, mahla ja küpsiseid kõrvale osta, protokollida, see kõik linnavalitsusse saata, üle helistada – ehk me teeme linnavalitsuse tööd.

Artur: Ma olen oma tegemistes jõudnud juba utopistlikule tasandile, kui nii võib öelda. Viimane mõte on teha poolsaare kogukondlik elektrijaam. Aga siit hakkab väga selgelt tulema selline suhtumine, et kui sa tahad ärietevõtet, tee, aga mis mõttes sa tahad kogukonna elektrijaama!? Tõsi, meil oleks vaja 70% investeeringutoetust, aga hiljem saaks me seda kogukonnaga käimas hoida. Aga sellist mõtet ei ole olemas! Siin on suur lõhe mõttemaailmas, et kõik peaks olema ärilisel eesmärgil või riiklikult juhitud.

Peeter: Ühishuvi on see, mis on vahelt ära jäänud. Ehk siis mitte avalik, vaid ühine.

Artur: Kui ma kohalikku raadiot hakkasin tegema, siis see oli esimene kogukonnaraadio Eestis. Aga seadustes on ainult kas riiklik või maakondlik ja sellist asja nagu kogukonna oma ei ole olemas. Kogu mõtlemine on, et sa nagunii teed raadiot, et saada kasumit. Ei, ma teen sellepärast, et siin oleks lahe elada. Arusaamine, mis on kogukond ja miks selliseid asju tehakse, on valitseval tasandil väga nõrk.

Peeter: Uus Maailm on märgiliselt väga oluline, sest näitab teistsugust võimalikku kultuurimudelit. Kui vaadata suures perspektiivis, siis oodata, et see kuskilt ülevaltpoolt tuleb, on absurd. Võim oma olemuselt ei ole muutunud Hammurapi seadustest peale. Võim on see, et sa sunnid inimesi tegema midagi ja kasutad seda ära enda huvides. Tänapäeval me räägime mingitest uutest mudelitest, aga need teostuvad ainult siis, kui inimesed neid jõustavad.

Ja veel kord filmist

Andrei: Kas filmi narratiivi lõpp-punkti oli raske tabada?

Artur: Me läksime jälgima protsessi ja seda väga subjektiivselt. Me oleme tegelastena ise sees, räägime vahepeal oma mõtteid, juhatame asjad sisse, esitame kõhklusi. Me tegelikult ei teadnud, kuhu see film jõuab, me ei teadnud, kas kohtust tuleb võit või kaotus, mis saab ACTA-st, mis saab Tuhalast. Kõik oleks võinud minna teistmoodi. Aga meie film ei lõpe sellise hurraavõiduga. Üks kiht tuleb veel peale ja see on selline auru väljalaskmine või piksevarda meetod. Me näitame, kuidas seda aktivismi suunatakse ohutusse põõsasse. Ja seda tehakse väga metodoloogiliselt, väga vinged *spin doctor*'id tegutsevad ja tegutsevad tõesti hästi. Mitte kodanikuühiskonna mõttes, aga nad on väga professionaalsed.

> Kui tahame kihvti ja lahedat ühiskonda, siis tee, mida valida, on kogukonnakeskne tee.

Jaan Tootsen

Jaan: Samamoodi oli, kui Uue Maailma Selts sai esimest korda mingi Tallinna linna auraha koos kusagil 50 000 krooniga. Pärast seda tundus – kuigi keegi ei öelnud seda niiviisi välja –, et kurat, ei saa nendele meestele nii valusalt enam jala peale astuda, peame tegema linnaga rohkem koostööd. See on paratamatus, et seda punki saab hästi kanaliseerida.

Artur: Me puudutame väga valusalt seda nii-öelda kaasamise teemat, näilist kaasamist. Ja teine suur oht on, et rahaga ostetakse ära kodanikuaktivistid või kodanikuühendused. Pannakse mingi rahavoog peale ja tekib efekt, et olen medali saanud, kuidas ma nüüd temaga õiendan. On tekkinud omamoodi korporatiivne kodanikuühenduste ring, kes hoiab madalat profiili, kuna neil on kusagilt rahavoog peal.

Peeter: Samas võimule jätab väga hea mulje, et nad on kaasanud. Tüüpiline keskerakondlik mõtteviis.

Artur: Seda teevad kõik tänapäeval kahjuks.

Peeter: Nende puhul on see kõige nähtavam. Küsisin ühe Tallinna kesklinna vanema käest positiivse programmi esitlusel, et vaadake, see on ju täielik jama, sotsioloogiliselt mõga – te kaasate ainult inimesi, keda te tahate kaasata, ja see, kuidas te järeldusi teete, on täielikult läbipaistmatu. See on sitt ja te saate sellest ju ise aru? Ja siis ta ütles, et jah, see on sitt, aga selle sita peale me teeme pikaajalisi plaane.

Andrei: Dokumentaalfilmi tegija on enamasti ka antropoloogi rollis. Mida te filmi tehes õppisite?

Artur: Mina sain veendumuse, et kogukonnad on Eesti päästjad. Et kui me tahame kihvti ja lahedat, suhteliselt konsensuslikku ühiskonda, siis tee, mida valida, on kogukondadekeskne, rohujuuretasandi tee. Meil genereeritakse hästi palju mõtet, et sa pead hakkama ettevõtjaks ja kohe hakkama eksportima, aga vähe genereeritakse lihtsalt ettevõtlikkust ja seda, et väikestest asjadest võib saada jõle suure kaifi. Et teed väikese külapoe, elad ise ära ja kogukonnale on sellest hästi suur rõõm. Ja sulle on suur rõõm, saad hakkama, saad otsad kokku ja täpselt nii palju raha, kui eluks vaja on.

Me oleme need väikesed killukesed ära unustanud – see on see mosaiik, millest üks riik võiks koosneda. Tead, mind solvas presidendi roosiaia kõnes see, et ta ütles, et meil on riigitüdimus. Mul pole absoluutselt riigitüdimust.

Vastupidi, mul on selline ora tagumikus, et seda riiki on vaja ehitada – aga ehitame koos.

Peeter: Mina olen filmi tehes radikaalsemaks muutunud. Jutt on hea küll, aga jutt ilma tegudeta ei vii lõpuks kuhugi või kui viib, siis ammu pärast seda, kui ma olen surnud. Tuleb tegutseda.

Ühe unistuse elluviimise lugu

Ants Leppoja

“Kui ma õigesti aru saan, siis arvamusfestivali idee on sisse toodud Rootsist,” pajatab päevajuht Henrik Kalmet 16. augusti keskpäeval Paide vallimäe loodelava ette kogunenud sadakonnale kuulajale. “Nagu IKEA,” lisab ta ning rahva seast kostab naeruturtsatusi. “Ainult selle vahega, et festival jääb loodetavasti püsima.” Hommikul lootusetult hallina paistnud taevas särab päike, kohalejõudnute näod on helged ning Eesti esimene arvamusfestival on algamas. **URMO KÜBAR** võttis vaatluse alla festivali sünnivalud ja -rõõmud.

Selle loo algusega on nüüd vist küll kõik juba kursis, aga käime ta veel kord üle.

On 6. juuli 2010. Vaat et pooled Kristi Liiva kolleegidest Swedbanki Rootsi peakontoris on pikalt tegelenud panga korraldatavate arutelude ettevalmistamisega Gotlandi saarel toimuvaks Almedaleni nädalaks, kus saavad kokku enam-vähem kõik, kel kuningriigis toimuva kohta midagi öelda.

Kristi tunneb, et tahab ka näha, mis üritus see on, mis rootslasi nii elevile ajab. Kõik ööbimiskohad Saaremaast veidi suuremal Gotlandil on ammu broneeritud, lennupileteidki on raske saada, liiati soovib Kristi õhtuseks jalgpalli MM-i poolfinaaliks tagasi kodus olla.

Nõnda siis läheb ta hommikul ja naaseb juba samal õhtul – ning sinna vahele jäävad tunnid, mida ta enam kuidagi unustada ei saa.

Ta vaatab, kuidas peaministri kõne ajaks on kohalik lauluväljak puupüsti rahvast täis. Peaminister räägib nagu ... normaalne inimene. Rahvas kuulab, mõtleb kaasa, naerab. Samasugused mitteformaalsed, ühtaegu asjalikud ja lustakad on ka teised debatid, mida toimub peaaegu igal pool, kus selleks sobiv plats. Suvine linn pärineks otsekui Astrid Lindgreni juttudest, inimesed parvlevad ringi, tänavanurkadel edastavad otsereportaaže raadiojaamade välistuudiod.

“Mu keeleoskus ei olnud nii hea, et kõigest räägitust aru saada, ja nii pidin ma seda rohkem teiste meeltega tajuma,” meenutab ta. “See atmosfäär oli lihtsalt nii äge!”

* * *

Edaspidi Eestis käies räägib Kristi kõigile, kes Rootsi muljeid küsivad, esmajoones Almedalenist. Ja räägib ka neile, kes ei küsi.

Räägib sellest kontserdivaheaegadel, kohvikutes, grilliõhtutel ja töökohtumiste lõpus.

Esmalt pakub ta mõtte sarnast festivali Eestiski korraldama hakata oma siinsetele pangakolleegidele ning viib osa neist isegi järgmisel aastal Gotlandile kohale. Siis aga tuleb panga kõigis üksustes eelarveid jälle koomale tõmmata ning sinnapaika see mõte jääb.

Ning sinna otsa saabub 2012. aasta Silvergate’i suvi, mis kasvab üle “Aitab valelikust poliitikast!”-sügiseks ja vahepeal Eestisse tagasi kolinud Kristi hakkab ise mõtlema, et ehk tõesti on meil siin veel vara.

Aga need, keda ta seks ajaks oma festivalimõttega nakatanud, ei jäta, vaid hakkavad nüüd ise talle helistama ja küsima, mis maal mõtted on.

> Peaminister räägib nagu ... normaalne inimene. Rahvas kuulab, mõtleb kaasa, naerab.

Teiste seas on Kristi sünnikandi Järvamaa arenduskeskuse vabaühenduste nõustaja Maiko Kesküla. Mitu pühapäevahommikut järjest teeb Kristi oma Tallinna-kodus endale suure kruusitäie kohvi, Maiko tõstab oma Paide-kodus lastele pudrukausid ette ning siis nad räägivad Skype’is. Vahel tunni, vahel poolteist. Sünnivad üha vaimustavamad pildid, milline festival võiks välja nägema hakata.

* * *

Esimese festivalipäeva pärastlõuna suurima rahvahulga, ligi 300 inimest, toob kokku debatt “Kui kallis on vaesus?”. Ent kui arutelujuht Kaja Kallas koos ekspankur Indrek Neivelti ning vaesuse vastu võitlemise võrgustiku juhi Kärt Merega on endale juba mikrofonid külge saanud, otsib kolmas osaline, algusaja sassi ajanud kirjanik Kaur Kender alles Paide vallimäe ümbruses parkimiskohta.

Henrik Kalmet kirjeldab seda hiljem oma päeva kokkuvõttes nii: “Kaur parkis oma Maserati sotsiaaldemokraatide telki, jooksis trepist alla, särgi peale oli suurelt kirjutatud “Armani Jeans”, ja hakkas vaesusest rääkima. Ta oleks nagu tulnud härjavõitlusele punase rätina hüppama.”

“Mis Eestis vaesust tekitab, on see, et oleme lasknud poliitikutel ja pankuritel natsionaliseerida võlgade väljanõudmise tööstuse,” teatab Kender, selgitades, et laene antakse ja hiljem nõutakse seaduste toel sisse inimestelt, kes neid üldse saada poleks tohtinud.

“Indrek, mida sina arvad sellest, et pankurid on kõiges süüdi?” küsib Kaja Kallas. -- “Ei, ära aja kõike pankurite peale!” lõikab Kender vahele. “Kui ma viimati vaatasin, siis pankurid ei ole ühtegi seadust teinud.”

“Ega siis panga töötajatel raha ei ole, see on kõik hoiustajate raha,” hakkab Neivelt vastama. -- “Ja-jah, ja poliitikutel pole võimu, see on kõik valijate mandaat, muidugi,” kostab Kender.

Osa kuulajatest väänleb naerust maas ning Twitterisse ja Facebooki lendab kümneid soovitusi mujal viibijatele ERR-i otseülekanne sisse lülitada. Samas kuulatakse tõsinedes ära Kärt Mere kirjeldused ja faktid vaesuse ulatusest Eestis ning Neivelti ettepanek võrdsustada tulumaksuvaba miinimum ja miinimumpalk. Kui debatt lõpeb, suunduvad kümned lava kõrval asuvale avatud arutelualale mõttevahetust jätkama.

* * *

Avatud arutelualad – mida Kristi Liiva luges festivali järel intervjuud andes ürituse kõige toredamaks osaks – on üks näide sellest, kuidas festivali-idee korraldusmeeskonnas kohtumisest kohtumisse edasi arenes. Nagu suur pusle, kuhu erinevad inimesed oma tükke tõid.

Omaaegsete "Teeme ära!" mõttetalgute korraldaja Eva Truuverk on see, kes leidis, et kutsutud esinejate kõrval peaks olema ruumi ka osalejate vahel tekkivateks mõttevahetusteks. Arvamusfestivali projektijuht Ruti Einpalu toob selle juurde meetodina Gordoni tõhusa suhtlemise mudeli. Täpiks i-le lisandub kohapeal veel kastitäis festivalile kingitud suveõunu, mis vestluste käigus mõnuga pintslisse pisteti.

Kultuuriprogrammi vedanud Kaarel Oja tuleb ühel koosolekul välja plaaniga, et debatte võiksid sisse juhatada luuletajad oma värskema loominguga, pakkudes justkui teist laadi pilku teemale. Ajurünnakute üleskirjutustest leiab muidugi ka ideid, mis sinnapaika jäidki, näiteks mõte Jürgen Ligi lavast, kus igaüks rahandusministriga debateerida saaks.

Ent teinekord tähendas uute inimeste lisandumine üle poole aasta kestnud ettevalmistuste käigus ka seda, et uuesti tuli hakata vaidlema küsimuste üle, mis juba nädalate eest otsustatud. Ja mida sa teed koosoleku juhatajana, kui programmiarutelule infot saama ilmunud lavamees (heast südamest tulnud vabatahtlik!) otsustab lavavajaduste kohta märkmete tegemise asemel teemasid ja esinejaid lahkama hakata – ning sa näed, kuidas sarnaseid mõttekäike lugejakirjades ehk liigagi tihti kohanud lehetoimetaja (samuti heast südamest tulnud vabatahtlik) end seepeale näost pilve tõmbudes lahkuma sätib?

Nagu õhinapõhistel ettevõtmistel tihti, juhtus sedagi, et ajurünnakutel innukalt kohustusi võtnud inimene end seejärel nädalaid näole ei anna. Pärast mitmendat meeldetuletust saab Kristi ühelt selliselt kadunult SMS-i. "Sa vist ei tea, mida tähendab vabatahtlik töö," seisab seal. "See tähendab, et seda tehakse vabast tahtest!"

Ettevalmistused venivad. Ikka ja jälle selgub, et visioon on vaid Kristi peas, kes oigab õhtul kümneid vastamata e-kirju vaadates, miks talt küsitakse asju, nagu näiteks kuidas sisustada pressikeskus. Ühel koosolekul ei taha ta suudki lahti teha, kartes ebamäärast juttu veeretavale kolleegile nähvata, ning utsitab Skype'i kaudu hoopis logistikajuht Sven Soomustet, et uurigu ta nüüd seda või öelgu toda.

Ent alati ei õnnestu teravustest hoiduda. "Kuidas see võimalik on, et me ikka veel alles arutame seda asja!?" prahvatab Kristi ükskord. "Aga sa ju ei kuula, mida sulle räägitakse!" hüüatab vastu projektijuht Ruti ja on korraks lahkumise äärel.

"Sel hetkel sain aru, et käitusin just vastupidi sellele, mida me arvamusfestivaliga ühiskonnas saavutada soovisime," tõdeb Kristi ja lisab, et pärast 15 aastat juhina töötamist sai ta vist alles festivali korraldamisega aru, mida juhtimine tähendab.

"Kõik see, mis juhtimises tegelikult igal ajahetkel olema peaks – visioon, eestvedamine, isiklik eeskuju, motiveerimine, inimeste õnnetunde silmas pidamine –, on vabatahtlike organisatsioonis ainus, millele sa tugineda saad," ütleb ta. "Sellest mööda vaatamise pattu olen ikka korduvalt teinud."

Üks festivali läbivaid mõtteid on, et on ka täiesti okei kokku leppida, et me ei lepi kokku.

* * *

Läbiarutamist ja otsustamist vajavaid küsimusi festivali korralduses muidugi jagub. Alustuseks juba eesmärk – ei, me ei võta vastu pöördumisi ei Riigikogu ega kellegi teise poole. Tahame, et arutelukultuur Eestis paraneks. Et eriarvamusi ei kardetaks ega vaenataks, vaid võetaks kui normaalsust, võimalust kuulda midagi uut, endagi mõtteid selgemaks ja paremini põhjendatuks mõelda.

Sealt tuleb põhimõte, et festivalil ei peeta ettekandeid (ainsaks erandiks jääb vaba mikrofoni ala), vaid debatte. Väitlusseltsi juht Margo Loor sõnastab festivali hea tava, millest lähtutakse ka esinejate kutsumisel – hoidutakse neist, kes paistavad silma teisiti mõtlejate ründamise ja solvamisega.

Kellele me festivali teeme? Kõigile, kes soovivad, olgu neid siis mõnisada või mõni tuhat. Tulijate arvu pole esmakordselt toimuval piletita vabaõhuüritusel millegi pealt ennustada, mis muidugi tekitab peavalu näiteks toitlustuse või parkimise läbimõtlejatele (esimese päeva õhtul einestab festivali kokk vabatahtlike supiköögis, sest nende enda potid süüakse põhjani tühjaks).

Mis siis maimukesele nimeks saab? "Eesti mõte"? Ei, kõlab liiga lipsustatud-hillitsetud konverentsina. Viljandi folgist ajendatud Paide tolk? Lõbus, aga kuidagi liiga ... lokaalne. Lõpuks jääb kõige lihtsam ja selgem: arvamusfestival.

Ning kuigi juba Maiko ja Kristi esimestes vestlustes on võimaliku toimumiskohana räägitud Paidest, vaetakse läbi rida teisigi väikelinnu, saari ("Võiks olla koht, kuhu on kerge tulla, aga mitte nii kerge poole pealt lahkuda," põhjendab keegi) ja ka Tallinn. Lõpuks saab otsustavaks kohaliku linna- ja maavalitsuse entusiasm.

Mai alguses on korraldusmeeskond Paides ning just roheliseks muutunud vallimäel liikudes ei kahtle enam keegi. Kaarel Oja nõelub mööda valle üles-alla ja näitab: siia teeme kohvikud, siia tuleb lasteala, siia üks lava, siia teine ... Enamvähem nii see kõik sadakond päeva hiljem välja näebki.

* * *

Tüüpiline konverentsiala see kahtlemata pole. "Lavaks" muutuvad ka ordulinnuse müürijupid, mille vahel arutatakse näiteks majandusküsimusi. Kui teisel päeval ilm sügiseselt viluks kisub, mähivad sotsiaalsest ettevõtlusest debateerijad end tekkidesse ega lase jutul katkeda. Järvamaa telgis ökoriigi üle arutlev Roy Strider on kaasa võtnud oma koeramüraka ning uurib korduvalt ka tema arvamust.

Mõne arutelu juures on kümmekond, teisel paarsada kuulajat-kaasamõtlejat. Kes parajasti pausi peab, pikutab lapitekkidel või võrkkiiges ehk siis laseb hea maitsta India supil või Afganistani pannkookidel. Lapsed kilkavad klounide kõrval ja ponide seljas (või oli see nüüd vastupidi?).

Rahul tunduvad olevat teisedki. Vaid uue erakonna vajalikkusele pühendatud debatil teatab üks kuulajatest ürgviisaka filosoofi Tõnu Viigi poole pöördudes: "Te pole mingi inime!"

Kõrvuti on oma maailmavaatetelgid püstitanud kõik tuntumad erakonnad. Põhjalikema kavaga on välja tulnud sotsid, ent nende kõrval arutleb maksuküsimuste üle elegantselt vihmavarjule naalduv Sven Sester IRL-ist. Stiihiliselt sünnib tal debatt mööda jalutanud Tarmo Jüristoga. Üksmeelele ei jõuta, ent üks festivali läbivaid

Carmen Kaarus festivali kommunikatsioonimeeskonnast leidis ringisebimise vahel mahti korraks ka võrkkiiges puhata.

Mait Vestre

Oma stuudiotega kolisid Paidesse ka mitmed raadiojaamad. Vikerraadio eetris kõnelevad parajasti Margo Loor ja Kristi Liiva korraldustiimist.

Mait Vestre

IRL-i maailmavaatekohviku ees tekkis Sven Sesteril (paremal) spontaanne avalik debatt maksuteemadel Tarmo Jüristoga.

Alari Rammo

Vaba mikrofon oli festivali ainus koht, kus ei peetud debatte. Priit Ennet rääkis arutlevatest võrgustikest.

Ants Leppoja

Kohati sügiseselt jahedaks kiskunud ilm ei seganud sotsiaalse ettevõtluse debatti: esinejad võtsid ümber lapitekid ning jutt jätkus.

Ants Leppoja

mõtteid ongi, et on ka täiesti okei kokku leppida, et me ei lepi kokku.

* * *

Festivalist kuuldes on erakonnad esmalt ettevaatlikult toetavad: kena mõte küll, kuid mine seda vabakonda tea! Kui telkidega on lõpuks väljas kõik, siis parteiesimeeste debatt jääbki Ansipi ja Savisaareta. Mis siis ikka – tulid need, kes tulla tahtsid.

Suve alguseks on korraldajad festivalist omavahel rääkinud juba mitu kuud, kuid esinejate leidmine ei lähe alati libedalt. Vaesusedebati jaoks helistatakse läbi vist kõik seda teemat Eestis uurinud teadlased, ent kõigilt tuleb äraütlemine: kes uurib juba uusi küsimusi, kes puhkab, kes on välismaal ...

Hoogsalt hakkab koostööpakkumisi laekuma alles augusti alguses, sealhulgas neiltki, kes kevadel esimese hooga ära öelnud. Ent näiteks Eesti Kultuuri Koja õnneteemalise debati puhul teab programmimeeskond veel festivalinädala alguses üksnes arutelujuht Peeter Jalaka nime. Lõpuks tõdetakse, et kui mitte varem, siis küllap leiab Jalakas endale debateerijad kasvõi Paides kohapeal, ning kava saadetakse trükki.

* * *

Mai alguses liitub korraldajatega Sven Soomuste, kes võtab enda peale logistikaküsimused. Varem pangas ja kinnisvara-ettevõtjana tegutsenud ("Olen selgelt rohkem jalad-maas-inimene, kelle loovusetšakrad jäid algklassi kunstitundi," kirjeldab ta end) mehe käe all saavad seni mitme inimese peas laiali olnud mõtted maatriksina kirja: lavad, liikluskorraldus, turva, heakord, vabatahtlikud ... Iga rea taga märge, mis kõik ja mis ajaks tegemist vajab. Tööd hakkavad laabuma, asendamatuks abiliseks Paide kultuurikeskuse imelise töövõimega juht Ülle Müller.

Festivali eelhommikul kella 6 paiku ärgates saab Sven aru, et hakkab haigeks jääma: külmavärinad, nõrkus, kehv enesetunne. Aga Kristi Liiva kontoris ootab Paidesse toimetamist ja ülessättimist toatäis kraami: telgid, toolid, raamatud, materjalid, särgid, märgid ... Sven võtab sisse viis C-vitamiini ja kaks paratsetamooli tabletti ning läheb asju tassima.

Keskpäeval seisavad nad Kristiga esimese ülespandud lava ees. Ent kui programmitiim on juba kuid tagasi kokku leppinud, et lavad ei saa olema niivõrd lavad kui pigem madalad poodiumid (et ei tekiks distantsi kuulajatega), siis see siin ulatub mitte just hiidkasvu Kristile vaata et ninani.

"See ei ole ju üldse see, millest me rääkisime!" pahandab Kristi ning on selge, et ümber teda ei veena.

Sven ei suitseta ega ropenda (üldjuhul), aga sel hetkel tunneb endas trotsi tõusvat. "Kõik said aru, et ma olin väga närvis," ütleb ta. Sõnasõda on vaid hetke kaugusel.

Sven vaikib. Kristigi jätab ütlemata mõned laused, mis tal sel hetkel keelel. Tasapisi hakatakse jälle tegutsema. Poolteist tundi hiljem on kokku lepitud, et see lava viiakse ära ning Türilt saadakse asemele uued moodulid.

Tegutsemist jätkub kümnetel vabatahtlikel hilise õhtuni. Birgit Rootsi (kes tuli just sellesse rolli, et teha kõike, mis parajasti tegemist vajab) leegib ringi, käes küünelakieemaldi ja vatitopsud, ning küürib infotahvlitelt neile soditud genitaale. Kogukonnakeskuse kõrval värvitakse vallimäele suunavaid viitu.

> Panid sa tähele, kuidas juba avapäeval hakkasid kõik üksteist tänama: esinejad, kuulajad, korraldajad?

Majas sees pakitakse lahti festivalisärkide kast ja selgub, et naiste S-suurus mahuks selga ehk suuremat sorti nukule. Õhtuse bussiga peaks saabuma uus kogus särke, ent Paide bussijaamas raputab sohver pead: tema ei tea mingist pakist midagi (reedel selgub, et kullerifirma sai valesti aru ning pani need hoopis järgmise päeva Cargosse).

On juba pime, kui askeldajatele jõuab kohale, et keegi neist pole päev otsa söönud. Laual seisev poolik Valge Klaari limonaad on järsku kullahinnas. Kõik on näljast tigedad – ning Paide poed ja söögikohad on kinni!

Telefonikõne Mäo risti Sämmi grilli: tehke meile, palun, midagi! Kui kaks autotäit hundiisuga festivalikorraldajaid sinna jõuab, on aga sellegi uks lukus.

"Te jäite viis minutit hiljaks!" teatab teenindaja. "Ja ... te viskasite meie toidud ära?" uurib Kristi ettevaatlikult. "Ei – aga teadke, et see ei ole okei!"

Kümne minutiga on kõigi taldrikud tühjad. Ning järgmisel päeval küsivad korraldajad üksteiselt hoolivalt, kas teisel ikka oli meeles ka söömas käia.

Sven saab magama 1-2 paiku ning on uuesti vallimäel kell 7. Veerand tundi enne festivali algust vahetab ta tunked puhta särgi vastu ja saab järgmised kaks päeva rahulikult arutelusid kuulata. Ning pühapäeval jääb ta haigeks ega tõuse voodist mitu päeva.

* * *

Festivalihommikul on taevas hallimast hall ning Kristi mõtleb murelikult kapist soojemaid riideid otsides, kas sinnapaika siis kogu see töö lähebki. Ta näitab sama kodumajutust jagavale Birgit Rootsile kaht salli ja küsib, kumba ta peaks kandma.

"Võta see liblikatega, see on ilusam," soovitab Birgit.

Raadioajakirjanik Lauri Hussar, kes teeb festivali ajal Urmet Koogi ja Sulev Vedleriga otse vallimäel oma "Rahva teenrite" salvestuse ("Oleme siin laval nagu Kõrsikute kõhnem versioon," leiavad nad), jääb päeval Delfi fotograafi ette, liblikas juustes. "Psyche tähendab kreeka keeles liblikat ja hinge," kirjutab ta fotot Facebooki postitades ning tänab hingega korraldatud festivali eest.

Pühapäeva hommikul läheb Kristi uuesti nüüd juba tühjale vallimäele jalutama.

Või mis tühjale – laululava ette, kus eelmistel päevadel oli festivali kohvikuala, on hommikupäikeses maandunud vähemalt kolmkümmend päevapaabusilma!

* * *

"Aitäh!" ütlen telefonis Svenile. "Intervjuu eest ja noh, festivali eest muidugi ka!"

Sven hakkab naerma.

"Panid sa tähele, kuidas juba avapäeval hakkasid kõik üksteist tänama: esinejad, kuulajad, korraldajad? Kogu aeg oli selline tunne, et tahaks muudkui kellelegi aitäh öelda!"

Lisaks tänusõnadele saavad korraldajad e-kirju, kus pakutakse ennast järgmise festivali vabatahtlikeks. Toetajad uurivad, kuidas nad tuleval aastal saavad abiks olla.

Tundub, et läks korda, esimese korra kohta vähemalt. Aasta pärast siis jälle!

Loo tegemisel oli reporterina abiks Andrei Liimets.

Mait Vestre

Ants Leppoja

Ants Leppoja

Arutelusid kuulati ja peeti üle kogu vallimäe: lavadel, kohvikulaudade taga, lapitekkidel koogitüki ja tee kõrvale. Ka festivali idee autor Kristi Liiva (all vasakul nurgas) sai teiste huviliste keskel sõnarokki nautida.

Ants Leppoja

Mait Vestre

Karl-Kristjan Nigesen

Mõned nädalad EMSL-i juhataja ametis olnud MARIS JÕGEVA tundis end ringivaatamise ja inimeste kuulamise kõrval juba piisavalt kindlalt, et suve lõpus rääkida Andrei Liimetsale endast, kodanikuühiskonnast ja EMSL-ist.

Uus tüürimees: Maris Jõgeva

Kas algus on olnud pigem stressirohke või uus ja huvitav?

Ei teagi. Olen vist selline inimene, kes soovib enne tegutsemist läbi mõelda, mida ma täpselt teha tahan ja kuidas. Nii on kõik uus ja huvitav, aga eks ma muretsen veidi ka. EMSL-ile kui organisatsioonile on suured ootused ja vajan natuke aega, et oma peas ja mõtetes kõik detailid klappima saada.

Minnes ajas pisut tagasi – kuidas sa kolmanda sektori juurde jõudsid?

Sellist kindlat äratundmise hetke ei ole ma kunagi märganud, ju see oli rohkem asjade loomulik käik. Võib-olla on mingi mõju sellel, et olen suure pere vanim laps, millega saab kaasa harjumuse kõige eest vastutust võtta. Teisel ülikooliaastal proovisime kursaõega kätt algajate sotsiaaltöötajatena. Meie esimene projekt – sihtrühmaks olid väikesaarte noored ja eesmärgiks nende osaluse suurendamine – lõppes sellega, et jäin loodud noorteühingut mitmeks aastaks juhtima. Hästi intensiivne ja samas väga tore aeg oli, võib-olla oli mingi sütik seal. See, et mõni aasta hiljem Siseministeeriumis töötades pakuti mulle ootamatult võimalust hakata külade ja valdade piiride sättimise asemel tegelema kodanikuühiskonna teemadega, oli tõenäoliselt ka üsna suur juhus. Eks inimene jääb selle juurde, mis teda paelub ja mis talle sobib.

Su eelmise töökoha, Avatud Eesti Fondi kodulehel oli su tutvustuse juures kirjas, et kui sa parajasti tööl pole, teed sa tõenäoliselt midagi vabatahtlikuna. Mida sa täpsemalt teed?

Regulaarne vabatahtlik ma kusagil ei ole, aga olen korraldanud üht-teist Vormsi saarel, aidanud kirjutada projektitaotlusi ja kokku panna aruandeid – teha seda, mida oskan. Osalen erinevatel talgutel, vabatahtlikuna spordivõistlustel. Need on pigem sellised üksikud väiksemad tegemised, kus ma tunnen, et kellelgi on mu abi vaja ning et mul omakorda on aega ja saan kasulik olla. Mõtlen ka, et ehk saavad nii mu enda lapsedki pealehakkamise pisiku külge.

Mida oma kogemusest pead kõige olulisemaks ja ka EMSL-i kaasa võtad?

Olen töötanud avalikus sektoris ja rahastajate juures. Need on organisatsioonid, kus töö on täpselt kirjeldatud ja korraldatud, töötajatele on väga selged ootused, paigas on otsustamise mehhanism, finantsjuhtimine vaatab pikalt ette. Arvan, et võtan siia kaasa seda struktureeritust, millega olen seni harjunud toimetama.

Ise pean ka tähtsaks, et olen õppinud asjade takerdudes võimalusi otsima, kiiresti kohanema. Kui ikka hommikul on lasteaeda kiire, aga sukkpükste värv ei sobi või kummik on kadunud, ei jää uksest välja minemata. EMSL-is näen, kuidas paljusid asju, milleks oleksin seni võtnud pikalt aega, saab teha märksa loomulikumalt, kiiremini ja efektiivsemalt. Kui nii saab paremini, ei ole mul midagi selle vastu, et uut moodi proovida.

Ja inimesed on olulised, selle võtan ka loomulikult kaasa.

EMSL on oma tegemistes ja funktsioonides võrdlemisi laialivalguv – mida pead tema kõige olulisemaks rolliks?

Ütleks, et pigem mitmekesine. Näen kaht peamist ülesannet, millest ei tahaks üht teisele eelistada. Üks on see, et EMSL on oluliste algatuste kasvulava, selliste, mis aitavad inimestel praegu või tulevikus olla aktiivsed kodanikud ja osaleda rohkem ühiskondlikus elus. Näiteks oleme olnud stardiplatsiks Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustikule ja Tallinna vabaühenduste võrgustikule, aidanud lükata käima "Teeme ära!" ja korraldanud Rahvakogu. Vahel on ettevõtmisi, milleks on vajadus, aga pole veel head eestvedajat ja siis EMSL saab nii-öelda hinge sisse puhuda, kas koos teistega teha või ise korraldada.

Teiseks on kindlasti roll avalikes huvides tegutsevate vabaühenduste esindusorganisatsioonina. Tähtis on see, et EMSL seisab oma liikmete ja ka teiste sarnaste organisatsioonide huvide eest seadusloomes, märkab probleeme, mis võivad olla takistuseks aktiivsele osalemisele ja tegutsemisele, ja probleeme märgates võtab ka midagi ette.

Kui hästi EMSL sinu meelest praegu oma esindusfunktsiooni täidab?

Olen lugenud liikmete tagasisidet EMSL-i tegevusele. Väga paljud toetavad seda, mida EMSL teeb, ja liikmeksolekuga näitavad oma poolehoidu meie valikutele. Loomulikult on usaldus meeldiv, aga tore oleks, kui liikmed leiaksid ka rohkem aega kaasa mõelda ja rääkida, kuidas vabaühenduste tegevuskeskkonda parandada või kodanikuaktiivsusele hoogu anda. See pole lihtne, sest igaühel on oma sihtrühmad, oma projektid, oma mured, millele nii või naa iga päev mõelda. Aga kui seda siiski teha, jõuaks koos märksa rohkem.

Sa nimetasid juba üsna mitut kõlavat projekti – milline on sinu meelest EMSL-i seni suurim õnnestumine?

Rahvakogu on ilmselt see, millega EMSL tuli pildile paljude jaoks, kes teda muidu ei tundnud. See oli julge tegu ja oli oluline näidata, et kodanike kaasamiseks on erinevaid viise, kaasamisest on tulu. Aga ma olen siin sektoris töötanud pikemalt, näinud EMSL-i kõrvalt ning viimase kümmekonna aasta peale mõeldes ei tähtsustaks ma vähem ka kõike muud, mis tehtud. Näiteks vabaühenduste arenguprogrammi käimalükkamine või sotsiaalse ettevõtlusega tegelemine.

Kui nüüd tagantjärele vaadata, siis kuivõrd Rahvakogu sinu meelest õnnestus ja kas seda võiks EMSL-i eestvedamisel korrata?

Väga paljud inimesed, kes muidu just tihti ei mõtle sellele, kuidas riiki valitsetakse, kuidas ja miks esindajaid valitakse ja mis demokraatliku valitsemisega kaasneb, said kindlasti targemaks ja hakkasid nendel teemadel ka rohkem rääkima. EMSL näitas, et kaasamiseks on erinevaid võimalusi ja vorme, inimestel on ideid ja oskust mõtteid arukalt jagada. Selles suhtes ei ole Rahvakogu midagi erakordset – selliseid osalemis- ja arutelukohti tulebki luua ja kindlasti korraldab EMSL midagi sarnast või hoopis uut ja ainulaadset ka tulevikus.

> "Valvekoer" kõlab nagu keegi, keda peab hoidma aia taga. Kriitiline saab olla ka kuri olemata.

Mida näed sa EMSL-i suurimate muredena? Mis on sinu kui juhataja suurimad katsumused?

Arvan, et üks neist ongi ühenduste kaasamine. Et lisaks põnevatele ja uudsetele algatustele ning vajalikule ja praktilisele toele – nagu seda on on informatsioon, erinevad koolitused, trükised, juhendid – näeksid liikmed EMSL-is olulist kanalit oma huvide väljatoomiseks ja kasulikku võrgustikku, kuhu kuuluda. Mitte et see oleks murekoht, aga tahaks püsida hea kaasaja eeskujuna. See ei tule päris niisama.

Teiseks, kuidas selgitada avalikkusele või otsusetegijatele, olgu poliitikutele või ametnikele, paremini valikuid, mida EMSL-is teeme: meie eesmärke, ettepanekuid, tegevust. Et ei küsitaks nii palju, miks me seda üldse teeme, vaid et me leiaksime rohkem mõttekaaslasi, kellega koos teha.

Kuidas seda kõike efektiivsemalt teha?

Vahel tuleb teha ka justkui igavana tunduvaid asju. Tähtis on ise selgeks saada ja selgitada, mida ja miks tahame muuta ja millised valikud meil selleks on. Väga palju sõltub omavahel rääkimisest, uute teadmiste otsimisest ja nende jagamisest. Mugavaks ei saa jääda.

Pärast tavapäraselt tuima meediasuve pälvis augustis üsna palju vastukaja Alari Rammo üleskutse vabaühenduste aktivistidele kohalikel valimistel mitte kandideerida. Mida sina arvad, kas nad võiks kandideerida?

On palju võimalusi mõjutada seda, mis meie ümber toimub, ka ilma esinduskogusse kippumata. Samas kui aktiivsed inimesed tunnevad, et tahaksid olla otsustusprotsessidele lähemal, ja näevad poliitikas võimalust, siis ma ei näe põhjust, miks nad ei võiks seda teha. Ka Alari artikkel ei öelnud, et ei tohiks kandideerida või et hea kodanik nii ei teeks. Ta viitas sellele, et lisaks esindusdemokraatia mehhanismidele on osalemiseks veel teisigi viise, mis on sama olulised.

Kui vaatad tagasi oma Siseministeeriumi kogemusele, siis kui palju on suhtumine vabakonda ja kaasamisse muutunud?

Nüüd ajame rohkem ühist asja. Kümme aastat tagasi oli veel päris palju üksteise ja kokkupuutepunktide kompamist. Avalik sektor on saanud teadlikumaks huvirühmadest ja vabaühendustest, sellest, millist milliseid teadmisi ja kogemusi nad võiksid pakkuda, miks on oluline arvamust küsida või enne otsustamist arutada. Kaasamine on muutunud palju tavapärasemaks, kuigi pahatihti on ikka juhuslik.

Aga mis peaks juhtuma, et saaks rääkida tõeliselt kaasavast riigist?

Juhtuma ei pea vahest midagi, eks see on loomuliku arengu ja teiselt poolt loomulikult tahte küsimus, et kaasaja tahaks kaasata ja osaleja tahaks osaleda. Kui arusaamine, et kaasamine on oluline, on olemas,

Alari Rammo

EMSL-i kontori ja nõukogu igasuvisel arutelul Käsmus saatsid Marist ka tema kolm last: Emma, Kaspar ning pildil teiste selja taha jäänud Anni.

tuleb hakata rohkem mõtlema sellele, miks see alati ei tööta.

Kõlan võib-olla naiivsena, aga siiski olen seda meelt, et kui kaasamine ei õnnestu, siis mitte selle pärast, et poleks tahet, vaid seepärast, et pole piisavalt oskust ja enesekindlust nii kaasajatel kui ka osalejatel. Meil ei ole piisavalt häid tööriistu või siis me ei oska alati valida olemasolevate seast seda õiget. Kaasajalt nõuab ikka omajagu kogemusi, et teha õiged valikud ja korraldada otsustamist nii, et kõik pooled oleksid rahul ja tunneksid, et kulunud tööst ja ajast oli ka kasu. Kui avalik sektor on avatud ja enamaks koostööks valmis, aga vabakonnal pole jällegi inimesi, ressurssi või aega, takerdub kõik.

Kas kolmas sektor peaks olema riigile sõbralik ja abistav partner või ka pisut ootamatu, parema sõna puudumisel agressiivne, nii-öelda valvekoera rollis?

Valvekoer ei ole kõige parem sõna, sest kõlab eesti keeles nagu keegi, keda tuleb hoida aia taga. Kodanikuühiskond peab kindlasti hoidma silma peal ja seisma selle eest, et ühiskonnas tehtaks otsuseid demokraatlikult, arvestavalt ja kaasavalt. Aga see ei tähenda tühja haukumist ja iga sõnumitooja hammustamist. Valvel saab olla targalt, juhtides tähelepanu sellele, mis pole hästi, ja näidates, kuidas saaks paremini. Reageerida saab otsekoheselt ja kindlameelselt, aga ei pea olema halvustav. Kriitiline saab olla ilma kuri olemata.

Võib-olla oleks hea sõna valvekass. Viimase USAID-i raporti järgi on Eesti vabaühendused taas Ida-Euroopa kõige elujõulisemad. Samas on selle Hea Kodaniku keskseks teemaks ühiskondlike muutuste hindamine ja seda vabaühendused eriti pikemat perspektiivi silmas pidades väga palju ei tee. Kas need kaks fakti vastuollu ei lähe?

Kass kõnnib rohkem omapäi. Aga vabaühenduste elujõu hindamiseks vaadatakse eri dimensioone ja mõnega ongi paremini, teisega halvemini. Eestis on organisatsioonidel tegutsemiseks hea keskkond, on palju võimalusi saada nõu, tuge, koolitusi. Seadused pigem toetavad kodanikualgatust, organisatsioone on lihtne moodustada, ka tegutsemiseks pole ülemääraseid takistusi. Ühenduste tegutsemissuude, mis hindab võimekust plaane teha ja tulemuslikult ellu viia ning oma mõju ka hinnata, on paraku üks Eesti vabakonna nõrgemaid näitajaid.

Kui kirjeldada põllupidaja silmade läbi, nagu ühele mu sõbrale meeldib, siis meil on tohutult palju viljaka pinnasega, kuid kasutamata maad. Uue põllulapi harimise asemel on palju mugavam külvata seemneid juba läbikaevatud peenramaale. Igal aastal kindel saak, mis sest, et porgandid jäävad aasta-aastalt väiksemaks. Vabaühendustega juhtub vahel samamoodi – hirmus lihtne on takerduda samadesse rööbastesse, kirjutada projekte, korraldada üritusi. Just nagu tegutseks ja ajaks õiget asja, kuid tulemused jäävad iga aastaga lahjemaks ja mõju ei suurene. Seepärast on vaja mõelda laienemisele, uuenemisele, uutele võimalustele. Tahaks ju ikka suuremat saaki saada, mitte niisama kõpitseda.

Lõpetuseks – kus võiks EMSL olla omadega siis, kui juhatajaameti üle annad?

Sa panid nüüd mõtlema, et kui pikalt ma peaksin ette vaatama. Igal juhul tahaksin kunagi anda EMSL-i üle toimiva ja arvestatava esindusorganisatsioonina. Koos heade ideedega, asjatundlike ja arukate inimestega.

Otsin sind ma võõba alt ja vaatan kaugelt, lähedalt – ei tea, kas lõhnad magusalt või on see hoopis deodorant?

Tõnis Mägi "Make-up" (sõnad: Ott Arder)

Vabaühenduste tegevust saab hinnata samamoodi kui käekelli või jooksutosse, väidab suve hakul Eestit külastanud **DAVID BONBRIGHT**. Konsultatsioonifirma Keystone Accountability juhiga vestles Mari Roonemaa.

Kes olete ja kust tulete?

Mulle meeldib rõhutada, et mu kujunemisel mängis suurt rolli Lõuna-Aafrika Vabariik. 1980ndatel töötasin Fordi fondi programmijuhina New Yorgis ja vastutasin otseselt Lõuna-Aafrika Vabariigi inimõiguste ja mitteformaalse hariduse edendamiseks mõeldud toetuste jagamise eest. Seal veedetud aastad ja inimesed, kes apartheidi vastu võitlesid, kujundasid minu vaateid ühiskondlike muutuste elluviimisele suures plaanis.

Kas need vaated on kuidagi universaalselt rakendatavad?

Põhimõtted ongi universaalsed, kuigi samas võib neid erinevalt tõlgendada. Toon ühe näite LAV-ist, mis räägib vastutavusest ja on seotud organisatsioonide tugeva sisedemokraatiaga. LAV-is võisid riigi reformimise ajal kohtumised kesta hommikust õhtuni, kõik said pikalt-laialt oma vaateid seletada ja lõpuks jõuti kõigile vastuvõetavate tulemusteni. Inimesi ei sunnitud kiirelt langetatud otsuseid alla neelama, vaid hoolitseti selle eest, et nende kaasatus oleks pikaajaline. Kui ametiühingute föderatsioon COSATU tundis end piisavalt tugevana, et hakata otseselt tegelema ka poliitikaga, otsustasid nad, et vaja on üleriigilist tööseisakut. Eesmärgiks oli majandus kolmeks päevaks täielikult seisma panna. Selle sõnum valitsusele ja kogu maailmale seisnes selles, et süsteemi on vaja muuta ning valimised peavad olema demokraatlikud.

Mõte oli väga julge, kuid tegu ennast oli keeruline korraldada. Ettevalmistusteks kulus tervelt aasta, kuid tulemus sai fantastiline. 1988. aastal osales tööseisakus ligi 3 miljonit inimest. COSATU võttis vaevaks pikalt pingutada, kuna taheti olla kindel, et igal tehasetöölisel, igal ametiühingu liikmel oleks piisavalt aega, et muutust arutada ja seda mõista. Ainult sellise põhjalikkusega lähenedes tunnevad inimesed, et nad on lõpuks päriselt osalised otsuse langetamisel.

Ja siit liigume edasi vastutavuse ja filantroopia juurde.

Filantroopia puhul – kui olete rahastaja – on kõige olulisem teada, mida lõppkasusaajad ise mõtlevad selle töö kohta, mida rahastatakse. Näiteks toetate mõne MTÜ terviseprogrammi ning aruanne saabub tagasi – kõik on paberil ilus, tehtud on tähtis töö, tulemused on suurepärased. Rahastaja aga peaks astuma veel sammu edasi ja küsima, mida arvavad inimesed, keda see projekt otseselt puudutas. Kuidas nemad teie tööd hindavad? Milline on teie mõjukus nende meelest? Te peate seda teada tahtma, täpselt samamoodi kui COSATU. Ja siit jõudsimegi tagasi põhimõtte ja selle erinevates kontekstides rakendamise juurde. Ühiskondlike muutuste elluviimiseks tuleb ära kuulata ja kaasata kõik, keda see puudutab. Ning see – ehk kaasamisprotsess – ongi vastutavuse sisu. On vaja otseallikast kuulda arvamust töö kohta, mida olete rahastanud või kavatsete rahastada.

> Kolmas põhjus on murettekitav – ei usuta, et sihtrühmad teavad, mis neile hea on.

Kuidas see protsess tulevikus võiks välja näha?

Ma kujutan ette, et rahastaja võiks tulevikus minna konkreetsele veebisaidile, et otsida üles organisatsioon, kes toetust taotleb, ning sealtsamast saab ta kätte info, mida mõtlevad sellest vabaühendusest inimesed, kelle heaks on varem projekte ellu viidud.

Tarbimismaailmas selline asi ju toimib, võtame kasvõi netikaubanduse.

Just! Kui näiteks tahad kella osta, lähed veebipoe kodulehele ja vaatad, kuidas sajad või tuhanded inimesed konkreetset toodet hinnanud on. Või Tripadvisori-sarnane keskkond, kus saab hinnata hotelle ja restorane. Miks selline võimalus on tarbimisühiskonnas, aga pole veel ühiskondlikus mõtlemises juurdunud?

Tõepoolest, miks siis?

Keystone'i ehk organisatsiooni jaoks, mille lõin kaheksa aastat tagasi, on see põhiline teema. Me oleme selle ristinud *constituent voice* [otsetõlkes 'valijate, volitajate, mandaadiandjate hääl'] ja meie eesmärgiks on aidata organisatsioonidel leida oma nii-öelda volitajaskond. Seega on mul töö käigus tekkinud üpris selge ülevaade, miks tagasisidet enamasti ei koguta ega rutata avalikustama. Üldjoontes on kolm peamist põhjust.

Ja need on?

Esimene on strukturaal-süsteemne. Inimesed pole sellega harjunud ega saa selle eest mingisugust erilist tunnustust või tasu. Suurt rolli mängib hirm – appi, meie tegevus võib-olla tegelikult ei meeldigi inimestele! Ja see tähendab, et rahastajad jätavad meid maha. Head juhid siiski valivad riskidega seotud tee, sest nii on õigem. Mõjude hindamine võtab ka aega ja raha, kuigi seda viimast mitte eriti.

Teiseks probleemiks on see, et inimesed ei oska seda teha. Seega on neil vaja koolitust, teadmisi ja vahendeid, et tulemused oleksid adekvaatsed.

Kolmas põhjus ei ole hea põhjus, pigem murettekitav – nad ei usu, et sihtrühmad ise teavad, mis neile tegelikult hea on. Mentaliteet on pigem vastupidine: "Professionaalid oleme ju meie, seega teamegi just meie, mis neile parim on. Nemad on vaesed marginaalid!"

Miks see kolmas kõige murettekitavam on?

Esimese kahega suudan ma tööd teha, kuid kolmas ajab mind lihtsalt vihale. Tavaliselt ei öelda seda kõva häälega välja, sest see pole lihtsalt poliitiliselt korrektne. Niimoodi mõelda on aga üsna tavaline. Lihtne näide siinkohal on tudengite tagasisideankeedid õppejõudude kohta. Positiivselt õppejõud sellesse tavaliselt ei suhtu, kuna tunnevad, et õpilaste hinnangud põhinevad ebaolulisel. Ka need õppejõud, keda kiidetakse, ei ole tegelikult veendunud selle tähtsuses. Samas on näiteks Bill & Melinda Gatesi Fond pärast laialdastele uuringutele astronoomiliste summade kulutamist leidnud, et kõige efektiivsem meetod õpetajate hindamiseks on just nimelt õpilaste tagasiside. See on parem koolitundide jälgivate ekspertide hinnangutest, parem kui vaatlusuuringud, parem kui õpetajate endi küsitlemine. Ja kui ma ütlen "parem", siis mõtlen selle all õpilase arvamuse ja tema õppeedukuse vahelist

3x Rene Suurkaev

korrelatsiooni. Kui palume õpilastel õpetajaid hinnata oktoobrikuus, siis need tulemused vastavad juba nende hinnetele, mis õpilased kooliaasta lõppedes oma eksamite eest saavad. Pole vaja oodata aasta lõpuni, et hinnata õpetaja headust, vaid piisab esimesest paarist kuust. Õpilased ise teavad ja tunnevad, kas nad omandavad uusi teadmisi ja teevad seda hästi või mitte. Tuleb lihtsalt osata neilt õigesti küsida ja nii aitame õpetajatel paremaks saada.

Millist sõnavara te nende tulemuste analüüsimisel kasutate?

Mõõtmise ja hindamise maailmas kutsume seda "ennetavaks indikaatoriks", mis on ennustusväärtusega. See näitab mitu kuud enne, millised on võimalikud hilisemad tulemused. Ennetava indikaatori vastand on järgnev indikaator, näiteks kontrolltööd, mis näitavad, mida õpilane õppinud on.

Mõjude hindamises on see aga vananenud meetod, kuna kooliaasta on läbi ja tulemused saame teada tagantjärele. Tagasiside ehk meie kõnepruugis volitajaskonna hääle peamine väärtus seisneb niisiis selles, et ta annab meile varakult ennetavad indikaatorid.

See kirjeldatud süsteem on kliendikeskne?

Kui eirate oma kliente ärimaailmas, siis tulevad konkurendid ja meelitavad nad lihtsalt endale, teie aga lähete seetõttu pankrotti. Aga kes on klient arengu ja ühiskondlike muutuste puhul? Klient on kasusaaja ehk inimene, kelle heaks projekti ellu viiakse. Tegelik klient on aga doonor ehk inimene, kes selle kõik kinni maksab. Siitkaudu jõuame veel neljandagi põhjuseni, miks mõjude hindamine ja tagasiside saamine ei ole populaarsed. Vabakond ja MTÜ-d pööravad rohkem tähelepanu doonorite soovidele ja vajadustele kui neile, kelle huvisid peaksid teenima. Nii see süsteem töötab: see, kelle käes on rahakott, on kõige tähtsam. Põhjuseks on ellujäämisinstinkt, sest rahastaja olemasolust sõltub paljude inimeste töö.

Kui vaadelda annetuste kogumise süsteeme, siis need on rahastajate tagasiside suhtes tundlikud. See, kes maksab, tellib ka muusika.

Kuidas saavad ühendused paremaks muutuda?

Minu keskne sõnum on, et rahastajad peavad kaasvastutama tulemuste eest. Selleks on vaja lasta uksest sisse ka need, keda toetatakse. Kui doonor näeb, et tema rahast on tõesti kasu, siis saab ta selle põhjal teha intelligentsemaid otsuseid ning juhendada ka projektide elluviijaid. Neile on vaja süsteemselt meelde tuletada, et pole vaja mitte niivõrd doonoritega lihtsalt rääkida, kuivõrd vahendada neile kasusaajate arvamusi. See samm viiks edasi kogu valdkonna. Vastutada tuleks just lõppkasusaaja ees. Süsteemi parim vastutusviis on vastutavus volitajaskonna ees. Pall on doonorite käes, sest neil on selleks kõige rohkem võimu.

Räägime lisaks teooriale veel teie enda kogemusest. Mille uuenduslikuga viimasel ajal tegelenud olete?

Meil on värske partnerlussuhe USA Charity Navigatoriga, suurima heategevuse mõjude hindamise agentuuriga maailmas. Äsja lõpetasin nende reitingusüsteemi uuendamise ja nüüdsest on selle keskmes just volitajaskonna hääl. Ameerika heategevusorganisatsioone hakatakse edaspidi hindama selle järgi, kas nende veebilehtedel sisaldub tagasiside nende kasusaajatelt. See peab omakorda olema objektiivne. Ei piisa sellest, et kodulehel on kirjas paar-kolm edulugu.

Kuidas seda kontrollida kavatsetakse?

Hea küsimus. Esimene meede on läbipaistvuse jälgimine. Kui organisatsioonid peavad tagasiside oma kodulehtedele riputama, võetakse nende tegevus luubi alla. Seega valetamise või kallutatud info andmise puhul jäävad nad lihtsalt vahele ja pahandavad ka doonoreid. USA-s on kokku 1,4 miljonit heategevusorganisatsiooni ja meil puudub võimekus, et kõigi nende tegevust ükshaaval analüüsida. Nii et avalikkuse kontroll peaks olema üsna mõjus vahend, leiame meie.

Siiski, kuidas see astronoomiline hulk organisatsioone niikaugele saada, et kõik üldse aktsepteeriksid sellist uut head tava?

See ei toimugi üleöö. Anname organisatsioonidele kaks aastat üleminekuaega ja võimaluse korjata tõeliselt väärtuslikku tagasisidet, et see siis üles riputada. Sellest plaanist räägiti esmakordselt alles selle aasta algul ja anname endale aru, et tõenäoliselt on paljud MTÜ-d siiamaani šokis. Olukord on aga selles mõttes huvitav, et kuna organisatsioonid ilmselgelt peaksid ise tahtma niimoodi paremaks muutuda, ei saa keegi neist sellele ka avalikult vastu hakata. Blogosfääris, kus tegutsevad peamiselt eksperdid, on tagasiside olnud peaaegu eranditult positiivne.

Mil moel Keystone sellele protsessile kaasa aitab?

Charity Navigatori kodulehelt charitynavigator.org saab alla laadida mõned internetitööriistad, mis organisatsioone sel teel samm sammu haaval juhendavad ja aitavad ka oma tegevust analüüsida. Ning veel on abiks e-lahendused: praegu tekib plahvatuslikult juurde interneti annetuskeskkondi ja uued kommunikatsioonitehnoloogiad inimestelt tagasiside korjamiseks on odavamad kui kunagi varem. Me oleme keskendunud just mobiilitehnoloogiale ja SMS-idele, kuna sihtgrupis paljud ei kasuta e-posti. Telefon on aga peaaegu igaühel. Praegu oleme USA-s osalised kahes projektis, mis keskenduvad väikese sissetulekuga inimestele. New Yorgis ja Chicagos toimuv katseprojekt hõlmab karistuse ärakandnud vange, kellele üritame hiljemalt ühe aasta möödudes leida täistööajaga töökoha. Kõigil neil on mobiiltelefon ja see on peaaegu esimene asi, mis vangist välja saanud inimesele ulatatakse. Huvitav on sealjuures see, et alla 30-aastased eksvangid tahavad ainult nutitelefoni ja kui seda ei saa, ollakse parema meelega mõnda aega kasvõi ilma telefonita.

> USA heategevusorganisatsioone hakatakse hindama kasusaajate tagasiside põhjal.

Neid püüate tabada ka sotsiaalmeediat kasutades?

Need inimgrupid ei säutsu ja sageli pole nad tegevad ei Facebookis ega e-posti keskkondades. Nendeni jõudmiseks on vähemalt praegu kindlaim viis SMS, see on järele proovitud. Teine projekt pakub majandusalast kriisinõustamist ja ka nende inimeste puhul võib teha üldistuse, et sotsiaalmeedias neid peaaegu ei ole. Ehk tulevikus see muutub. Muidugi oleneb ka sihtgrupist, sest näiteks keskkooliõpilaste puhul on olukord tõenäoliselt hoopis teistsugune.

Kas on veel midagi, kuidas IT mõjude hindamist muudab?

Kolmanda viisi sisuks on info ja selle esitamine. Volitajaskonna hääl ei tähenda mingeid andmehulki, vaid selle keskmes on "hääl". Informatsiooni on võimalik väga lihtsalt ja ilusalt visualiseerida.

Näiteks Maailmapank teeb midagi tõeliselt huvitavat. Nad hakkavad koguma kodanike tagasisidet selle kohta, mida riigid panustavad arenguteenustesse. Nii et näiteks kui Sierra Leone haridusministeerium soovib toetust alghariduse edendamiseks, siis pank tahab ühe laenu tingimusena, et ministeeriumil oleks kohustus edastada neile lapsevanemate tagasiside. Erafondid võiksid samuti rohkem selles suunas liikuda.

Viimased õpetussõnad Eestile?

Olete IT-tiiger, julgustan teid selles suunas edasi hüppama! Vastutavus tähendab ka kriitikale vastamist. Näiteks Gatesi fondil on oma kodulehel anonüümse tagasiside koht, millele nad jõudumööda vastavad. Samuti leian ma, et anonüümsust on oluline säilitada. Muidu doonorid ei saa teada, mida nende raha kulutamisest tegelikult mõeldakse.

Ettevõtmisi, kus koolinoored vabaühenduste tegemistes käed külge saavad panna, on mõistagi teisigi: näiteks Tegusad Eesti Noored korraldavad kevaditi Tallinnas aktsiooni "Linn lilleliseks!". Mullu käidi korrastamas Rocca al Mare vabaõhumuuseumi.

Kogukonnapraktika viib Rakvere abituriendid vabaühendustesse

Sel kooliaastal ei piirdu kahe Rakvere gümnaasiumi abiturientide jaoks vabaühenduste käsitlemine ühiskonnaõpetuses vaid klassiruumis toimuvaga – õppima hakatakse ka ühenduste juures ise ülesandeid täites. **URMO KÜBAR** tutvustab EMSL-i algavat katseprojekti, mis õnnestumise korral tulevikus loodetavasti teistessegi koolidesse levib.

Ettevõtmise mõte on anda noortele parem arusaam vabaühendustest ning nende tegemistes osalemise võimalustest, olgu siis töötaja, vabatahtliku, liikme või toetajana. Ühiskonnaõpetuse õpikust kolme sektori kohta lugeda või siis tundi külla kutsutud vabaühenduse eestvedaja juttu kuulata on üks asi, ise käed külge panna aga sootuks teine.

EMSL-i nõukogu esimees, Eesti Väitlusseltsi tegevjuht Margo Loor võib seda oma kogemustest kinnitada. Oluliseks tõukeks, mis tema huvi kolmanda sektori vastu äratas ning ülikooli juuraõpingute järel kõigepealt Heateo Sihtasutusse ning seejärel Väitlusseltsi tööle tõi, peab ta 1990ndate teises pooles koolipoisina Inglismaal veedetud aega.

Eltham College'is, kus ta õppis, tuli õpilastel sooritada ka kogukonnapraktika tunde. Koos 5-6 kaaslasega käis Loor kohalikus erivajadustega lastele mõeldud koolis, kus aidati õpetajal klassis harjutusi läbi viia, sorteeriti õpikuid ja töövihikuid ning täideti teisi selliseid ülesandeid. Muidugi ei takista miski soovijatel niisugustes kohtades ka ise oma abi pakkuda, ent Loor usub, et kui tegu poleks olnud kooliprogrammi kohustusliku osaga, poleks ta seda ette võtnud, sest eks tegemisi jätku gümnasistil ju niigi.

Koolitöö osa

Ka EMSL-i algatusel sündiv kogukonnapraktika ei ole Rakvere Gümnaasiumis ja Rakvere Reaalgümnaasiumis lihtsalt üks tunniväline noorteprojekt, vaid samamoodi hindega lõppev koolitöö, nagu näiteks referaadi koostamine või tunnikontroll. See oli teadlik valik, et jõuda peale kõige tegusamate noorte, kes nagunii igasugustes algatustes kaasa löövad, ka passiivsemateni.

Valikuvabadust jätkub kogukonnapraktikas siiski küllaga. Oktoobris tutvustavad kohalikud vabaühendused end koolides, tuues välja, milliste tegevuste juures neil noori abikäsi ja -päid vaja oleks.

Arvutihuvilise oskused kuluks kindlasti ära mõne vabaühenduse kodulehe juures. Ajakirjanikuametist unistav abiturient saaks panna end proovile mõnest väärt algatusest maakonnalehte kirjutades. Soovid tegeleda loomadega? Kindlasti

leiad sobivaid ülesandeid kohalikus kasside-koerte varjupaigas. Oled organisaatoriverega? Aitad mõnd vajalikku üritust korraldada. Ja nii edasi.

Saab nii end proovida valdkonnas, mida gümnaasiumi järel õppima plaanitakse minna, kui ka katsetada oma sobivust ülesanneteks, milles seni kogemusi napib.

Eluks vajalikud oskused

Abiturientidest praktikantide võtmise vastu on praeguseks huvi üles näidanud 21 Rakvere ja lähivaldade vabaühendust, teiste seas näiteks populaarseid rahvajookse korraldav Rakvere Maraton, maakonna suurte perede ühendus, puuetega inimeste koda ja omavalitsusliit, kohalik Toidupank, repressiooniohvrite ühing Memento ja teised.

Arvestades, et abituriente on kahes koolis tublisti üle saja, tuleb noorel endal leida ka aeg vahemikus novembrist märtsini, mil oma umbes kümnetunnine kogukonnapraktika sooritada. Lisaks vabaühenduses vajalike ülesannete täitmisele peab abiturient veel vaatluspäevikut, kus analüüsib organisatsiooni tegevust: mis probleemi lahendamisega ja kuidas see tegeleb, miks just nii, milliseid soovitusi ta neile anda oskaks ja nõnda edasi. Varakevadel jagatakse oma töö- ja vaatlustulemusi koolikaaslastega ning antakse ka üksteisele tagasisidet.

Nii näebki Rakvere Gümnaasiumi ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse õpetaja Heli Kirsi, et lisaks vabaühenduste tundmaõppimisele harjutavad noored kogukonnapraktika käigus veel paljusid teisi eluks vajalikke oskusi: oma aja plaanimist, algatus- ja vastutusvõimet, hoopis teistsuguse elukogemusega inimestega kontakti loomist ja suhtlemist, kohalike probleemide ja lahendusvõimaluste märkamist, tiimitööd, tagasiside andmise ja esitlusoskust jm.

"Kui noorel on kooli lõpuks selliseid kogemusi, on ta ka edasiseks eluks palju paremini valmistunud," kiidab Kirsi ning usub, et selline õppimise viis on teemaga enamasti väga vähe kokku puutunud noortele ka oluliselt huvitavam. "Õpikus on MTÜ-dest juttu mõned leheküljed, siin aga saab ta vahetult kogeda, kuidas asjad praktikas toimivad, millised on tema võimalused kaasa lüüa, et abivajajaid aidata."

Neil päevil valmistavad EMSL-is projekti vedavad Teve Floren ja Robert Peetsalu koos osalevate vabaühenduste ja koolidega ette juhendmaterjale nii tulevastele praktikantidele kui ka nende võõrustajatele. Kevadel tehakse esimesest õppeaastast kokkuvõtted ning juba järgmisest sügisest loodetakse kogukonnapraktikat hakata läbi viima ka teiste koolide ühiskonnaõpetuse raames.

Jaan Kristjan Utno

Ka populaarseid rahvajookse korraldav MTÜ Rakvere Maraton on alati vajanud noorte vabatahtlike abi.

Rakvere Maraton

Aita valimisi valvata

Septembri kolmandast nädalast kuni valimispäevani 20. oktoobril kommenteerivad EMSL-i vabatahtlikud valimiste valvurid taas hea valimistava rikkumisi.

Tänavu löövad valvuritena kaasa Hille Hinsberg, Juhan Kivirähk, Kaarel Tarand, Marek Reinaas, Margo Loor, Mari-Liis Jakobson, Sergei Metlev, Toomas Mattson ja Ülle Madise. Igal neljapäeval avaldatakse "autahvel" nädala raskematest hea tava rikkumistest.

Anna silmajäänud hea valimistava rikkumistest teada valimistava@ngo.ee, jaga oma tähelepanekuid teistegagi ning jälgi valvurite tööd www.facebook.com/heavalimistava ja valimised.err.ee/valvurid.

Tule "Pooltevahetust" korraldama

EMSL otsib vabatahtlikke korraldama avaliku ja kolmanda sektori vahelist täiskasvanute töövarjupäeva novembri lõpus.

Neljandat aastat korraldatav töövarjupäev on hea võimalus õppida paremini tundma oma partnerorganisatsiooni inimesi, eesmärke, vajadusi ja töökorraldust. Abilistele jagub tööd oktoobrist novembri lõpuni: teile annavad endast teada inimesed, kes sooviksid proovida töötamist "teisel pool" või on valmis töövarju võõrustama, ning teie ülesanne on leida soovijatele sobiv partner.

Tegutsemistahtest palume teada anda Maris Jõgevale (maris@ngo.ee), "Pooltevahetusest" saab lugeda www.ngo.ee/pooltevahetus.

Demokraatiakooli algus nihkub

EMSL-i tänavuseks aastaks plaanitud Demokraatiakooli algus lükkus edasi: projekt algab novembris ja kestab 2014. aasta suveni. Demokraatiakooli oodatakse osalema kõigi maakondade vabaühendusi, kes sooviksid parandada liikmete ja kogukondade kaasamise oskusi ning saada rohkem teada heast valitsemisest ning läbipaistvusest.

Osalejatega kohtutakse poole aasta jooksul nende kodumaakonnas kokku kolmel korral. Lisaks teadmiste ja kogemuste vahetamisele lepitakse igal kohtumisel kokku ühes osaleva organisatsiooni jaoks vajalikus tegevuses, mille elluviimisel EMSL teda aitab.

Loe lähemalt www.ngo.ee/demokraatiakool ning anna osalemissoovist teada Urmo Kübarale (urmo@ngo.ee).

Üht hiljutise arvamusfestivali ja demokraatiapäeva korraldajat Eesti Väitlusseltsi tutvustab tegevjuht (ja ka EMSL-i nõukogu esimees) **MARGO LOOR**.

Eesti Väitlusselts

Igal aastal korraldab Väitlusselts keskkoolide Eesti meistrivõistlusi väitlemises. Pildil ei viska fännid esinejale näppu, vaid sel moel näidatakse, kui palju tal veel kõneaega on.

Millal loodud?

Väitlusseltsi eelkäijaks oli väitlusliikumine, mis alustas 1994. aastal. Neli esimest aastat toimis see Avatud Eesti Fondi programmina ja registreeriti juriidilise isikuna 1998. aastal. MTÜ asutamist tähistame ka sünnipäevana.

Miks loodi?

Kõige põhilisem, millest lähtuda, oli ühiskonnakorra muutus. Viiskümmend aastat oli elatud ühe tõe ühiskonnas ja siis väga järsku muutus see ühiskond demokraatlikuks, mis oma olemuselt ei sisalda ühte ainsat tõde. Arutlemine ja väitlemine on väga teretulnud, aga kuna seda hariduses polnud käsitletud, siis keegi tegelikult arutleda ei osanud. See, et sul on mitme parteiga parlamendivalimised, ei tee ühtki ühiskonda päriselt demokraatlikuks. Vaja on tugevat sisemist demokraatiat, et saadaks aru, et me elame paljude erinevate tõdede maailmas ja nende vahel toimub arutelu, diskussioon. Kõik toimib korralikult ainult siis, kui see diskussioon on argumenteeritud.

Kui palju inimesi teil on?

Viis inimest on töölepinguga tööl, umbes 30 saavad väitlusseltsist aeg-ajalt mingit tulu, 53 vabatahtlikku on püsivalt mingis allüksuses või funktsioonis. Ja siis on lugematu hulk vabatahtlikke, kes osalevad üritustel. Me peame neid kõiki oma organisatsiooni kuuluvateks inimesteks. Ja meil on veel 798 liiget, kelle hulgast need vabatahtlikud aeg-ajalt tulevad.

Kust te oma raha saate?

Oluline osa väitlusseltsist on noorteorganisatsioon ning Haridus- ja Teadusministeeriumil on tänuväärselt toetus noorteühenduste tegevuseks. Lisaks on terve rida teisi toetavaid fonde ja institutsioone. Avatud Eesti Fondiga on meil väga tugev ja hea koostöö. Nagu paljude vabaühenduste puhul, on abiks olnud hasartmängumaksu nõukogu, samuti teised ministeeriumid ajaliselt piiratumate projektide puhul. Euroopa Liidu vahendid on muidugi ka, ja meie enda ettevõtlus kasvab. Liikmemaksu ei ole, aga üritustel on osalustasud.

Suurim saavutus?

See, et me oleme 20 aastat inimesi väitlema ja argumenteerima õpetanud. Meil on igas erakonnas, ministeeriumis, väga paljudes ettevõtetes ja meediakanalites inimesi, kes on käinud läbi väitlusseltsi õppeprogrammi ja suunavad Eesti ühiskonda argumenteerituma avaliku diskussiooni poole. Muu on vahend eesmärgi nimel. 2008 korraldasime Euroopa ülikoolide meistrivõistlused väitlemises, neli aastat enne seda Karl Popperi [filosoofi järgi nimetatud väitlusformaat] maailmameistrivõistlused ja mitmesaja osalejaga noortefoorumi.

Suurim õppetund?

Neid on terve raamatu jagu, kui mõelda, palju ühiskond on pea kahekümne aasta jooksul muutunud ja kui palju organisatsioon on pidanud koos sellega muutuma. Käisime just Euroopa väitlusorganisatsioonide juhtide kogunemisel ja seal tegi meie sotsiaalse ettevõtluse suuna juht kuuetunnise töötoa ainuüksi sellest, mida oleme sotsiaalsest ettevõtlusest õppinud. Kõige põhilisemana oleme õppinud inimestele nii lihtsalt ja selgelt kui võimalik seletama, mis on argument. Ja see on olnud üllatavalt pikk protsess, et kogu meie tegevus lihtsatesse sõnadesse panna.

Põnevaim käsilolev ettevõtmine?

Suvine arvamusfestival, kuna meil polnud õrna aimu ka, kui palju sinna inimesi kohale

3x Siim Vahtrus

tuleb. Samuti demokraatiapäev septembri keskel. Noored on kasvanud demokraatias ja ei mõtle selle peale väga palju – umbes nagu sa ei mõtle pidevalt, et hingad. See on loomulik. Räägime sel aastal ohtudest demokraatiale. Et mis siis, kui see õhk ära kaoks – loodetavasti see paneb rohkem mõtlema olemasolevale väärtusele. Plaanis on jõuda 10 000 nooreni.

Mida on teistel vabaühendustel teilt õppida?

Igaüks saab õppida erinevat asja. Me üritame organisatsiooni kui tervikuga olla nii head kui võimalik ja kui keegi suudab sellest midagi õppida, siis on väga tore.

Kus on väitlusseltsil endal arenguruumi?

Üks oluline aspekt on teenuse disain. Oleme aastaid asja lihtsalt püsti pannud ja öelnud, et see on selle turniiri või koolituse teema, tulge ja olge. Me pole seda osaleja vaatevinklist läbi mõelnud. Nüüd oleme aastajagu arutanud, kuidas kõik oma üritused osaleja poolelt põhjalikult läbi vaadata. Teiseks püüame koolitustega äriturul korralikult läbi lüüa. Meid on kohati märgatud, aga Peep Vainu kandadele me veel ei astu.

Kui teile antaks kolm miljonit eurot ehk sisuliselt piiramatud vahendid, siis mida te teeksite?

Paneks selle kuhugi, kus tal on mõistlik tootlus, ja teostaks oma strateegilist arengukava. Meie tegevust juhib meie missioon ja selle alusel lepime kokku eesmärgid, kust sünnib arengukava. Kõik meie juhtimisotsused lähtuvad sellest. Aga kui see raha kohe läbi põletada, siis organisatsioon, mis on harjunud raha kulutama, võib pärast ära kustuda.

EMSL-i liikmete teisi tegemisi

VÄITLUSSELTS tähistas rahvusvahelist demokraatiapäeva terve nädala, abilisteks teisedki EMSL-i liikmed nagu Avatud Eesti Fond, Eesti Noorteühenduste Liit, Tegusad Eesti Noored ning Avatud Vabariik. Loengutel ja aruteludel, kus osales kokku umbes 10 000 kooliõpilast, võeti põhiteemaks ohud demokraatiale. Neid ohte aitasid mõtestada näiteks Marju Lauristin, Juhan Kivirähk, Anvar Samost, Hans H. Luik ja palju teised.

AVATUD EESTI FONDI tänavune Avatud Ühiskonna Foorum keskendus sõnavabadusele ja vihakõnele ning erilise tähelepanu alla võeti netikommentaarid. Fondi tellitud uuringu järgi loeb netikommentaare regulaarselt pea pool Eesti elanikkonnast, neid on kirjutanud ja kirjutab umbes viiendik, neist omakorda enamik anonüümselt. Foorumil leiti, et vihakõnet ei tohi ignoreerida ega oodata selle muutumist füüsiliseks vägivallaks, ning kutsuti meediaettevõtteid pakkuma lahendusi kommentaariumites liiga sageli esineva vaenamise lõpetamiseks.

VÄHILIIDU iga-aastane heategevuskontsert toimub tänavu 24. oktoobril Tallinna Jaani kirikus, seekord esitavad tuntud lauljad muusikalihitte. Kontserdi tulu läheb vähipatsientide nõustamiskeskuse loomiseks. Mõned päevad hiljem, 28. oktoobril Tartu Vanemuises ja 4. novembril Tallinna Vene kultuurikeskuses toimuvad aga traditsioonilised heategevuskontserdid "Kuula, palun!" **MAARJA KÜLA** toetuseks, kus esinevad Eesti näitlejad ja Ivo Linna.

MTÜ MONDO kutsub koole üles korraldama sel õppeaastal maailmapäeva – ühe- või ka mitmepäevast üritust oma koolis, kus õpilased tutvuvad arengumaade, maailma usundite, õiglase kaubanduse, globaalsete keskkonnaküsimuste või rahvusvahelise poliitikaga. Võib teemasid tundides arutada, kutsuda kooli külalisi või korraldada näiteks oma koolis ÜRO simulatsioon üleilmastumise teemadel.

TEEME ÄRA SIHTASUTUS alustas koristuskampaaniat, mille eesmärgiks on vabaneda virtuaalprügist Facebookis. Spetsiaalselt Teeme Ära! jaoks loodud uudse Facebooki-rakendusega saavad sotsiaalvõrgustiku kasutajad hõlpsasti eemaldada oma kontolt need leheküljed, mille vastu enam huvi ei tunta. Rakenduse leiad http://letsdoitworld.org/virtualcleanup.

EESTIMAA LOODUSE FOND korraldab aga talguid vabas õhus ning seda veel sügiselgi. Kaasa on võimalik kaasa lüüa erinevatel looduskaitselistel talgutel nii tillukestel saartel kui ka kuivemal maal. Täpsemat infot uuri www.talgud.ee.

ARENGUKOOSTÖÖ ÜMARLAUD pakub tööd kommunikatsioonispetsialistile, seda alates novembrist. **TALLINNA PUUETEGA INIMESTE KODA** otsib vabatahtlikke, kel on aega, annet ja oskusi Tallinna Puuetega Inimeste Tugikeskuses täiskasvanud puuetega inimeste huvi- ja sporditegevusi läbi viia. Abistajaid otsitakse algavaks sügis-talveks.

Käimasolev valimiskampaania on kiire aeg kandidaatidele, kuid ka vabaühendustel pole mõtet, käed rüpes, passida. Kuidas kasutada kampaanianädalaid tulemuslikult oma ootuste tutvustamiseks ning tulevases koostöös kokkuleppimiseks, selleks küsis **MARI ÖÖ SARV** soovitusi nii kandideerijatelt kui ka mittekandideerijatelt.

Vabaühendused ja valimised: kuidas kampaania-nädalaid ära kasutada?

MARJU LAURISTIN

sotsiaalteadlane, kandideerib Tartu linnavolikogusse (SDE)

Selle asemel et võtta vastu erakondade agendat, peaksid vabaühendused tegema selle ise. Nad peaksid võtma aktiivse rolli, mõtlema läbi ja sõeluma välja kohalikud põhimured, seejärel kutsuma erakonnad välja diskussioonidele ja vaatama, mida kandidaadid nende väljatoodud probleemide lahendusteks välja pakuvad. Neile lahendustele tuleks anda kohe ka avalikku sisulist tagasisidet. Selliseid avalikke matše peaks tegema just vabaühendused koos vastuste analüüsiga, mitte ajakirjanikud ainult küsimustega ilma vastuseid reflekteerimata. Lühidalt öeldes peaksid ühendused testima, kuidas erakonnad nende pakutud agenda vastu võtavad.

See on postmodernistliku poliitika teooria – erakondade roll peaks vähenema ja vabakonna roll suurenema. Erakonnad pole enam see institutsioon, mis seisab sambana ja kannab poliitilist sisu. Erakonnad ja vabakond on võrdsed partnerid või on vabakond isegi sammu jagu ees. Erakonnad on, jah, professionaalsemad teatud poliitikate väljatöötamisel, neil on selleks ressursse jne – nende roll on poliitikaid arendada ja välja töötada, kui vabakond on määranud agenda. Sest muidu ju valivad erakonnad endale ise probleeme, millele lahendusi pakkuda.

Tähtis on ka, et vabaühendused ei muutuks uuteks erakondadeks, vaid vabakond ja erakonnad on kaks eri mõõdet, mis teatud ajas ja punktis kohtuvad. Erakonnad ei peaks ühendusi enda külge lukustama, vaid olema nendega koos ühes võrgustikus.

Brit Kerbo

kodanikuaktivist, kandideerib Tallinna linnavolikogusse (valimisliit Vaba Tallinna Kodanik)

Arvan, et vabaühendused võiksid nii saata oma ideid parteidele kirjalikult, juhtida mõnedele valupunktidele tähelepanu meedias kui ka erakondadevahelisi debatte ise algatada. Arvan, et vabaühenduste võrgustik suudaks kindlasti pälvida poliitikute tähelepanu, kui kutsub erakondade esindajaid mõnel intrigeerival ja linnaelu puudutaval teemal arutlema.

Vabaühendused aga võiksid selgelt vahet teha, millised küsimused kuuluvad kohaliku omavalitsuse ja millised riigi pädevusse. On juhuseid, kus valimisliidu poole pöördutakse selleks, et too toetaks head algatust, kuid teema lahendamine ei ole tegelikult kohaliku võimu pädevuses. Aga usun, et selles küsimuses teadlikkus kogu aeg kasvab.

Kaie Toobal
Külaliikumine Kodukant

Kui me peame silmas kohaliku omavalitsuse valimisi, siis on vabaühendustel mõistlik enne valimisi korraldada ümarlaud. Aktiivsemad ühendused võiks kutsuda kokku kõik vabaühendused, kes vallas tegutsevad. Kokkusaamisel oleks mõistlik nõu pidada selle üle, mis on ühenduste ühine eesmärk suhetes kohaliku omavalitsusega ja kuidas nad saaksid kaasa rääkida kohaliku elu korraldamisel. Kindlasti tuleks neil mõelda ka selle peale, et kokkusaamine ei jääks ühekordseks ürituseks ning edaspidistel ümarlaudadel ikka uuritaks, kuidas võimule saanud volikogu liikmed oma valimiseelseid lubadusi täide viivad. Selleks tuleks pärast valimisi volikogu esimehele teada anda, et vabaühenduste ümarlaud soovib volikogu liikmetega regulaarselt kohtuda ja kohaliku elu küsimustes sõna sekka öelda.

Tiiu Aavik
Martna vallavanem, kandideerib volikogusse (valimisliit Koostöö)

Koostööplaan on kindlasti parem kui rahaküsimine. Kõik tahavad näidata, et teevad koostööd, ja osa tahab seda päriselt ka teha. Enamasti tulevad väikses kohas ühendused paraku sellise jutuga, et meil on idee, teie andke raha.

Hoopis teine on lugu, kui ühendused tulevad ja ütlevad, et neil on idee, jutustavad selle ära ja edasi räägivad, et raha on, jah, ka vaja, kõik ju maksab, aga kui meie teeme selle ja selle – näiteks teeme valmis piletid, otsime sponsoreid –, siis kas vald tuleb natukesega appi? See näitaks, et ühenduses on toimiv meeskonnatöö, oskus ise raha leida ja nad teavad, et raha tuleb raskelt.

Küsime mitte sedapidi, et kas meie anname raha ja nemad teevad, vaid hoopis niipidi, millega vabaühendus saaks aidata. Kui küsimuse all pole raha, vaid kohaliku elu edendamine, siis aetaksegi ühte asja ja sel on tulemust ka tulevikus, mitte ainult valimiste ajal. Kõigil on vaja koostööd, me oleme liiga tillukesed, et lahustuda nii, et igaüks on isiksus.

Näiteks meil on laual teema, et vallas tahetakse üks pood kinni panna, aga kogukonnale on tähtis, et seal pood edasi töötaks. Arutame vabaühendusega võimalust, et vald ostab selle hoone ära ja ühendus hakkab seal poodi pidama. Siis jääb valda pood, aga vald pole poepidaja. Ega vallaemad-isad pole mingid ilmatargad, väga tarku mõtteid on kõigil. Eesmärk on edasi minna ja võtmesõna on koostöö.

Juho Kalberg
Telliskivi selts

Kohe või vahetult enne valimisi on ilmselt hilja end nähtavaks-kuuldavaks teha, küll aga saab järgmisi valimisi silmas pidades asja ette võtta.

Esmalt, ajama peab õiget asja. Õige on see, mis on oluline, mis on tõsiselt võetav ja mis kogukonnas, olgu see siis piirkonna või ideega määratletav, korda läheb. See, mis paneb kodanikke muretsema, kuid millega keegi peale nende endi ei tegele – ehk see, miks üldse erinevad vabaühendused tekivad.

Olge visa – iga Einstein tundub esmapilgul külahull.

Kui õige asja ajamine muutub seeläbi ühiskonnas või piirkonnas kuuldavaks, siis tulevad kandideerijad või erakonnad teiega juttu tegema. Siis on võimalik ka ise minna juttu ajama, kuna olete näidanud, et sellel asjal, mida ajad, on kaalu, see ongi tähtis.

See punkt on selline boonuspunkt – enamasti selgub varem või hiljem, et te pole friigid ja teiesuguseid on naabruses palju. Käige omasugustega läbi, jõud saab tugevam, hääl saab valjem. Lühidalt – ajage asja, mis on südame asi, ja ajage seda südamega, siis varem või hiljem muutub see oluliseks väga paljudele.

Kaja Kallas
Riigikogu liige, kandideerib Viimsi vallavolikogusse (Reformierakond)

Ma ei usu eriliselt ümarlaudadesse, rohkem otsesuhtlusesse. Kuid tulemuse saavutamiseks ei ole mõistlik oma muredest ühtlaselt informeerida kõiki poliitikuid, vaid neid, kes konkreetse teemaga on tegelenud. Kui pöördumine saadetakse suurele hulgale, ei tunne keegi ennast otseselt vastutavana ega võta ka konkreetseid samme ette.

Kindlasti tasub oma ettepanekuid toetada faktide ja uuringutega, kuid neid mitte kokku kuhjates, vaid pigem kirjale lisades.

Hea on ka tutvumine olukorraga kohapeal, ühendades meeldiva kasulikuga ja illustreerides oma muresid konkreetsete kohalike näidetega. Kutsuge huvialune poliitik ühendusele muret tegevasse sündmuspaika ja esitlege seal puust ja punasena, milles probleem, siis on pilt silme ees.

Kuidas võtta **arengu-programmist** maksimum?

Et tänavune vabakonna suvekool lihtsalt loengukuulamiseks ei jääks, pidid osalejad väikestes gruppides tegelema oma organisatsiooni oluliste probleemide lahendamisega. Abiks ja hilisemaks mäluvärskendajaks suvekooliks koostatud töövihik.

Alari Rammo

Eestis viiakse läbi kümneid programme ja koolitusi eesmärgiga vabaühendusi tugevdada. Miks siis ei ole tulemuseks silmaga nähtavad muutused? Ise mitmes programmis osalenud **MARTIN NOORKÕIV** sihtasutusest Domus Dorpatensis näeb, et põhjus võib olla osalejate suhtumises.

Erinevaid arenguprogramme on Eestis rohkelt: organisatsioonide arengu-, mentorlus- ja tugiprogrammid, on projektivoorud, mille sisuks on vabaühenduse arendamine ning katusorganisatsioonide püüdlused oma liikmeid arendada. Tõenäoliselt võib nimekirja pikendadagi.

Küll aga ei tähenda nende olemasolu veel seda, et Eesti igaks sügiseks kümnete edukalt arenenud organisatsioonidega täituks. Sajad ühendused osalevad, kuid vaid vähesed hakkavad hoogsalt edasi astuma ja silmaga märgatavalt muutuma. Peamised probleemid, mida olen täheldanud selliseid programme seest ja kõrvalt vaadates, on väga lihtsad ja rohkem seotud suhtumise kui ressurssidega nagu aeg või raha. Kõige olulisem on meelestatus programmi astudes – vastused küsimustele, miks ma siin olen, mida siit saada tahan ja mis see üldse on.

Kõlagu järgnev pealegi klišeena, kuid mida rohkem ise sisse paned, seda rohkem vastu saad. Tegu on kõige olulisema hoiakuga, mida ühte arenguprogrammi kaasa võtta. Liiga paljud tulevad ise panustamata midagi saama – potsatavad koolitusel toolile, kuulavad, heal juhul ütlevad mõne mõtte vahele, tormavad ehk enne lõppu minema (sest muud olulised asjad ootavad tegemist!) ning pärast imestavad, miks sellest kõigest loodetud kasu polnud.

Arenguprogramm on investeering

Arenguprogramme tuleks võtta kui ajutisi põgenemisi igapäevasest tegevusest. Tegu on võimalusega oma organisatsioonile ja tööle ausalt ning kriitiliselt otsa vaadata, et leida muutmist vajav. Eks kipu selleks ju igapäevatöö kõrvalt aega nappima. Minu kogemus ütleb, et arenguprogrammi investeeritud aeg tuleb siiski mõistlike muutuste tõttu efektiivsuse kaudu kuhjaga tagasi. Õpid jätma ära projekte, mis tegelikult organisatsiooni eesmärgile kaasa ei aita, ja kasutama seda aega leidmaks toetajaid või tegemaks tööd, millel tõepoolest selget sihti näed.

Enamik osalisi siseneb sellistesse programmidesse iseenesestmõistetavalt lootusega, et tegu saab olema väga kasuliku ja arendava kogemusega. Mingil hetkel kipuvad siiski teele jääma muud ettevõtmised – oluline üldkoosolek, suur projektiaruanne, probleem meeskonnaga, rääkimata haigest lapsest või lihtsalt sellest, et pole ammu vanaemal külas käinud.

Probleem on selles, et areng – kõlagu see sõna nii põnevalt ja hästi kui tahes – on nõme. See tähendab vaeva, vaidlusi organisatsiooni sees, oma senisele tegevusele "liiga" kriitiliselt otsa vaatamist ja võib-olla isegi tõdemist, et miski, mida pikka aega on tehtud, on tegelikult üsna kasutu. Kirjeldatud olukord mõjub lõpuks demotiveerivalt.

Kuidas leida motivatsiooni?

Motivatsiooniprobleemi lahenduseks tuleb tulla tagasi eespool esitatud küsimuste juurde: miks üldse programmis ollakse ning mida sellega saavutada püütakse. Mina soovitan kõigil organisatsioonidel vaadata endale ausalt otsa, panna lauale oma kõige koledamad, keerulisemad ja ebameeldivamad probleemid ning öelda selgelt välja, et eesmärgiks on just need lahendatud saada.

Olgu siis tegu tööjaotuse, keerulise juhatuseliikme, vabatahtlikega tegelemise või traditsioonilise, kuid sügavama mõtteta jäänud tegevuse muutmisega. Need on teemad, mis on olulised. Nendega tegelemine on see, mis motiveerib ja õigustab suuremat ajapanust. Kui võtta sihiks väikesed ja toretsevad täiendused, siis on ühel hetkel lihtne öelda, et olulisemad asjad tulid vahele. Kui aga programmi kasutada nende kõige olulisemate teemadega tegelemiseks, pole pääsu kuhugi.

Lisaks ka üks nõuanne arenguprogrammide tegijatele – kuigi tundub naljakas täiskasvanud inimesi (ja veel vabatahtlikult programmiga liitunuid) midagi tegema sundida, on kõik tegelikult tänulikud, kui neid veidi tagant lükatakse. Eriti raskematel hetkedel. On oluline, et raamistik oleks paigas, näiteks igakuised kohtumised mentori või nõustajaga, selgelt sõnastatud eesmärgid ning nende täitmise jooksvalt jälgimine. Veel parem, kui see kõik on ka lepinguga kinnitatud. Võib kõlada rangelt, kuid olen ise just säärases arenguprogrammis osalenud ja see töötas väga hästi.

Välise nõuandja suurim väärtus

Üks kolmanda sektori probleemidest on see, et paljud teevad asja põhimõtteliselt veidi alla omahinna, teades (või vähemalt arvates), et eraettevõttes võiks sama töö eest saada kõvasti kõrgemat palka.

Seetõttu tajutakse oma tegevuses kerget eneseohverdust ja tehakse endale oma töös allahindlusi – et see on okei, kui ettevõtmised nii hästi välja ei tule. Et see on okei, kui asjad lähevad üle tähtaja või kui tegevuse ainus mõju on, et tegijatel oli tore ja inimesed olid rahul. Mis sellest, et probleem sisuliselt lahendusele kuidagi lähemale ei liikunud.

Juba mõnda aega sektoris töötanuna tunnen ise, et kirjeldatud tundest, võiks isegi öelda töökultuurist, pole üldse lihtne välja rabeleda. Professionaliseerumisest on viimaste aastate jooksul hakatud küll rohkem rääkima, kuid praktikasse rakenduvusest on asi veel päris kaugel (loomulikult mitte kõigis organisatsioonides).

Siin mängivadki määravat rolli arengu- ja mentorlusprogrammid. Näen neid parima viisina iseendale hinnaalanduste tegemise lõpetamiseks. On võimalik ennast veenda, et tegelikult ei olegi asjad nii halvasti ning eelmisel aastal oli ju veel palju hullem, kuid mentor (hea mentor vähemasti!) näeb selle vale kenasti läbi ning torkab oma tabava küsimuse just nende ribide vahele, mida kõige suurema vaevaga peita püüad. Ennekõike ehk iseenda eest.

Mentorluse ja arenguprogrammide suurim väärtus seisnebki kokkuvõttes selles, et kui nad oma organisatsioonile lähedale lasta, siis ei luba nad osalisel enam iseendale valetada, justkui olekski normaalne, kui mõned töö aspektid ei parane. Organisatsioon võib küll olla probleemidest teadlik ja isegi nende lahendamisele mõelda, kuid selline programm, mentor või nõuandja aitab lõpuks astuda ka neid ebameeldivaid samme lahenduse poole, mis muidu igapäevategevuste tuhinas tegemata jääda võiksid.

Arenguprogrammis tuleks lauale lüüa oma kõige ebameeldivamad probleemid, kirjutas Martin Noorkõiv eelmisel leheküljel. **KRISTINA MÄND** vaatas tagasi EMSL-i arenguprogrammi senistele kogemustele ja toob välja, milliste probleemidega organisatsioonid enim kimpus on.

Millised on Eesti vabaühenduste suurimad arenguvajadused?

Arenguprogrammi senise nelja aasta jooksul (esimene grupp 2008–10 ning praegune eelmise aasta algusest) oleme töötanud 36 organisatsiooniga, aidates neil esmalt oma olukorda analüüsida ning olulisemad arenguvajadused tuvastada ja tähtsuse järjekorda seada, koostada plaani nendega tegelemiseks – ja seejärel seda plaani ka ellu viia.

Mõistagi on kõigil 36-l oma arenguvajadused, ent siiski saab teha ka üldistusi.

1 Esiteks: strateegiline plaanimine. Sageli vabaühenduse strateegia ei ela, vaid on paber, mis kunagi tehti, aga mida ei kasutata ega hinnata. Eesmärgid on sõnastatud tegevustena, mitte olukorrana, milleni soovitakse jõuda. Või siis on tegevustel küll selge visioon, kuid puudub selgus selles, mis rolli ühendus ise seejuures täidab või mis suunas areneda soovib.

Tihtipeale pole ka organisatsiooni tegelikud tegevused kooskõlas ei strateegia, visiooni ega missiooniga, vaid neid tehakse lihtsalt harjumusest või siis sellepärast, et tundub tore ja neiks oli võimalik rahastust leida. Tulemuseks on paraku, et tööd tehakse küll kõvasti, ent eesmärkidele lähemale ei jõuta.

2 Siit tulebki teine probleemipundar: mõju hindamine. Ühendustel enamasti puuduvad kriteeriumid tegevuste, tulemuste ja mõju hindamiseks, puudub mudel tagasiside saamiseks ja analüüsimiseks (näiteks kas tegevuste ja tulemuste mõju sihtrühmadele on plaanipärane).

3 Kolmas arenguvajaduste grupp on seotud organisatsiooni endaga. Tihti on ülesehitus ajale jalgu jäänud, pole selge ega otstarbekas seatud missiooni täitmiseks. Probleemiks võib olla selgete ülesannete ja vastutuse puudumine, eriti suuremates organisatsioonides. Enamasti on korrastamata ka dokumendihaldus, nii et inimeste vahetudes võib kaduda organisatsiooni mälu.

4 Neljanda grupi moodustavad juhtorganiga seotud küsimused: juhatus või nõukogu ei tegele aktiivselt vabaühenduse juhtimise, valitsemise ja esindamisega, juhtorganite tööjaotus pole otstarbekas ja esineb huvide konflikti, juhtorgani liikmete vastutusvaldkonnad pole määratletud ega osalejatelegi arusaadavad ning juhtorgani liikmed ei hinda oma tegevust regulaarselt.

5 Viiendaks: kommunikatsioon. Puudub läbimõeldud lähenemine teavitustegevustele, ei analüüsita selle töö tulemuslikkust ning organisatsiooni juhid ja töötajad ei teadvusta, et nad esindavad pidevalt oma vabaühendust kogukonnas ja avalikkuse ees.

Vahel teavitab vabaühendus küll suurepäraselt oma valdkonna probleemidest, kuid jätab nii liikmetele, toetajatele kui ka avalikkusele kommunikeerimata enda rolli nende lahendamisel. Nii jääb mulje, et kõik ongi ainult selle ühenduse ülesanne, selmet teadvustada, mida teha tuleb, mida organisatsioon teeb, mida ootab oma liikmetelt ja partneritelt.

Sagedaseks probleemiks on ka sisekommunikatsiooni mittetoimimine.

6 Kuues grupp vajadusi on seotud ressurssidega. Tihti pole vabaühendustel eelarvet ning leitakse, et seda ei saagi teha, sest pole ju teada, kas ja millal raha saadakse. Vastupidi: kui ei tea, kas ja kust raha tuleb, peab just eelarve olema, mõistmaks, mis kulud on hädavajalikud, mis vajalikud ja mis "tore, kui oleks" – ning siis hakata vastavalt sellele raha koguma.

Veel rahastusega seoses: puudub selge lähenemine ja kava raha hankimiseks, realistlik finantsplaan lähiaastateks. Organisatsiooni eelarve asemel on projektide eelarved, mis ei moodusta loogilist tervikut, või siis ei haaku eelarve ja strateegilised plaanid: nende vahenditega pole võimalik neid eesmärke saavutada.

Sageli võib näha, kuidas puudub ettekujutus oma teenuste tegelikest kuludest, mistõttu ei osata määrata ka nende hinda. Ent ressurssidega on seotud ka töötajate ja vabatahtlike personalipoliitika puudumine, mistõttu inimesi napib ja nad on ületöötanud.

Masendumiseks siiski põhjust pole – sellised arenguvajadused on omased paljudele ning edasiminekuks tulebki nendega tegeleda.

Kui loetletud küsimused on tuttavad ka sulle ning soovid nende lahendamiseks tööd teha, loe EMSL-i arenguprogrammist lähemalt www.ngo.ee/arenguprogramm ja osalemissoovi korral võta ühendust kristina@ngo.ee.

2003. aastal ilmumise lõpetanud kodanikuühiskonna häälekandja Foorum viimaseid numbreid sirvib ALARI RAMMO. Kümne aastaga on ikka jube vähe muutunud.

10 aastat tagasi

Juhan Parts: mina olen ka kodanikuühiskond

Juhtkiri ja pikem lugu 2003. aasta neljandas numbris pühendati eetikale, kuna äriregistrisse oli kantud sadakond samade isikute loodud kloonpõhikirjadega "keskkonnaorganisatsiooni", kelle eesmärk oli tegelikult osaleda metsamaa erastamises. Karmima regulatsiooni soovijaile tuletati meelde, et ka parimates seadustes on alati auke ning vaba ühiskond toimib enesekontrollil; põhikirjad ja aastaaruanded võiks igaüks ise avalikuks teha ning vabaühendustel on eetikakoodeks ka täiesti olemas.

Aprillis kogunenud Eesti esimene vabatahtlike foorum näitas kätte olulisemad teemad, millega lähema paari aasta jooksul töötada – vabatahtlikkusega seotud mõistete ühtlustamine, statistika kogumine, vabatahtliku töö väärtustamine ja lünkade kaotamine seadustest. Kümme aastat hiljem võib nentida, et tehtud on neist vaid vabatahtlike tunnustamine kõikvõimalike diplomitega, aga statistika ja seadused on jätkuvalt ebamäärased. Mõisted on õnneks töö käigus ise paika loksunud.

Mainumbris kritiseeriti vastse regionaalministri Jaan Õunapuu plaani panna valitsuse ja vabakonna ühiskomisjon kokku nõnda, et iga ministeerium nimetab komisjoni lisaks enda esindajale ka oma partneri mittetulundussektorist. Juhtkirjas leitakse, et vabakond peab ikka ise oma esindajad valima, ja napakaid näited oli juba võttagi – Kaitseministeerium esitas kodanikuühiskonna arengu eest seisma muu hulgas olematu kandepinnaga Sõjahaudade Hooldajate Liidu.

Õunapuu idee polnud kaugeltki värske – ka tema eelkäija Tarmo "Metsik" Loodus nõudis üht suurt katusorganisatsiooni, et ta ise ei peaks selle killustunud sektori kaasamisega tegelema. Intervjuus Foorumile ütles Õunapuu vähemasti, et üks katus oleks liiast tahta, ent koostööd võiks kolmandas sektoris küll rohkem olla. Lisaks tegi minister tähelepaneku, et kui vabaühendustes olid seni rohkem tegevad naised, on ühistegevusse hakanud ka mehi siginema.

Nagu tänavu suvel Eesti Ekspress, vaatas 2003. aastal ka Foorum, kui palju annetatud rahast jõuab kogujatelt abivajajani. Kanadas olla vastuvõetav näiteks 60%,

> Kui vabaühendustes olid seni rohkem tegevad naised, hakkas ühistegevusse siginema ka mehi.

aga ligi viiendikul jäi see sealgi alla poole. Siinsed haiglate toetusfondid nimetasid 2003. aastal oma üldkuludeks 16-18%, mida oli vähem praegusest; maksuamet avaldas 10 aasta eest arvamust, et korralikul organisatsioonil peaks minema oma missiooni täitmiseks pool saadud annetustest, klassikalistel heategevusfondidel rohkem. Uudisnupus kurtis maksuamet, et aastaaruandeid esitab vaid ligi kolmandik registreeritud MTÜ-dest, millega on probleeme tänaseni. Maksuameti toona veeretatud plaan avaldada MTÜ-de aastaaruanded internetis sai teoks viis aastat hiljem, kui kõigi juriidiliste isikute aruandlus kolis äriregistrisse ja sai nagunii avalikuks.

Sotsiaalteadlane Mikko Lagerspetz tõi vabaühenduste nõrkusena välja nii puuduva koostöö ärisektoriga kui ka väheväärtustatud tööd omaenda liikmetega. Jaan Tõnissoni Instituuti juhtinud Agu Laius süüdistas poliitikuid ja ametnikke avalikkuse eksitamises, justkui oleks vabaühendused omakasu taga ajavad sulid. Lähemal uurimisel olla pättühingute taga sageli aga poliitikud ja ametnikud ise ja riik pole eraldatud raha kasutamise kontrollist üldse huvitatud. Toona nõudsid vabaühendused, et riik peab neid rohkem kontrollima, milles riik on tänaseks selgelt kõige rohkem edusamme teinud.

Foorumi viimases numbris ilmus Eesti ajaloo esimene ja viimane pikem kodanikuühiskonna teemaline intervjuu Eesti Vabariigi peaministriga. Juhan Partsi meeldejäävaimaks ja käibesse läinud sõnumiks jäi intervjuust lause "Mina olen ka kodanikuühiskond!", ent see oli ka enam-vähem ainus selgem asi kogu jutust.

Mall Hellam ohkas arvamusloos: "Kui me täna ei hääleta tõelise osalusdemokraatia poolt, elame homme riigis, mis on veelgi lõhestunum kui täna, sallimatu teiste ja ebaõiglane oma rahva suhtes." Pessimistlikum lugeja ütleb ilmselt, et Hellam oli prohvet, optimistlikum kuulutab sama sõnumit tänagi vapralt edasi. Hellam ise igatahes kuulutab.

Kodanikuühiskonna sõnumi igakuine kuulutamine Foorumi selle numbriga lõppes ja rahvavalgustusvastutus jäeti edaspidi tavameediale. Tegelikult ilmus päris aasta lõpus veel üks erinumber, aga sellest ehk järgmises Heas Kodanikus.

Ajaloo leiab www.ngo.ee/foorum.

Kati Käpp SEB Heategevusfondist vaatab õndsal pilgul ilmselt põhiseaduslikest õigustest rääkivat Liina Lusti, kes teeb päevatööd õiguskantsleri juures.

Diibid djuudid Domus Dorpatensisest: Taavi Kivisik (taga), kes juhib ka psühholoogiaüliõpilaste ühendust, ja Hea Kodaniku selle numbri toimetaja Andrei Liimets.

Vabakonna
XV SUVEKOOL

Tänavuses suvekoolis küsisime endilt, mis meist kasu on. Ehk siis olid teemaks muutused, mida vabaühendused oma tegevusega loovad. Kui loovad. Ehk loovad. Vaata tekstimaterjali www.ngo.ee/suvekool.

Fotod: Alari Rammo

Suvekoolis oli jätkuvalt popp kiirkohtingute tund. Paremal tutvub Aune Lillemets Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustikust Nele Hendriksoniga Toidupangast.

Vabakonna tulevikulootused Teodor ja Villem võtsid suvekooli kaasa ka oma täitsa kenad emad – Madle Lippuse Uue Maailma Seltsist ja Mari Roonemaa (hiljutine Kodres) Avatud Eesti Fondist.

Marten Lauri Siseministeeriumist ja Maris Jõgeva EMSL-ist. Teemaks on mornide ilmete põhjal küllap raha.

Suvekoolis osalenute keskmist vanust aitasid parandada Evi Viirsalu ja Lea Viires Vanurite Eneseabi- ja Nõustamisühingust.